

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia 10 kwietnia 2018 r.

Poz. 1650

UCHWAŁA NR LXII/418/2018 RADY GMINY EŁK

z dnia 23 lutego 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad zabytkami Gminy Ełk na lata 2018 - 2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 roku, poz. 1875 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.) Rada Gminy Ełk uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Ełk na lata 2018 - 2021, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Ełk.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Ełk

Mirosław Radywoniuk

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY ELK
NA LATA 2018– 2021**

**GMINA ELK
LISTOPAD 2017 r.**

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	11
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	11
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	12
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017.....	13
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.....	13
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	13
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo 14	14
4.1.7 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	15
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko - Mazurskiego na lata 2016-2019	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Warmińsko - Mazurskiego	18
4.2.3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego	18
4.2.4 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego	18
4.2.5 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 roku .19	19
4.2.6 Zintegrowana Strategia Rozwoju Ełckiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014- 2025.....	19
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	20
5.1.1 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Ełk na lata 2014-2020.....	20
5.1.2 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk.....	20
5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego gminy Ełk	21
5.1.4 Program Rewitalizacji Gminy Ełk na lata 2014-2020	23
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Ełk.....	24
5.2.1 Charakterystyka gminy.....	24
5.2.2 Zarys historii rozwoju przestrzennego gminy	24
5.2.3 Krajobraz kulturowy	26
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	35
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków	35
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	38
5.3.3 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	38

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	39
5.5 Zabytki archeologiczne	66
5.6 Dziedzictwo niematerialne	81
5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	81
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	85
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Ełk	86
6.2 Analiza SWOT	86
7. Założenia programowe	88
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	92
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	93
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	93

1. Wstęp

Program ten stanowi kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Ełk na lata 2014 - 2017, który został przyjęty uchwałą nr LXVI/512/2014 przez Radę Gminy Ełk dnia 28 marca 2014 r. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy Ełk w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc bowiem powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki i tradycję etnograficzną. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Ełk. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna, jest on adresowany do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie Ełk. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ełk na lata 2017-2021 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie (ust. 5 cyt. wyżej ustawy).

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162 poz. 1568 z dnia 17 września 2003 r. z późn. zm., ostatnia nowelizacja 18 marca 2010 r. – Dz. U. z 2010 r. nr 75 poz. 474).

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ww. ustawy).

Celem GPONZ w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 21 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

- c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuki plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na

wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Lista Skarbów Dziedzictwa - prowadzi ją minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalnością przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,

decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2017 poz. 519), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 2134 ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 2147 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1817 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych

wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

„1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,

2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,

3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,

4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,

5) urządzanie wystaw,

6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,

7) prowadzenie działalności edukacyjnej,

8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,

9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,

10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,

2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,

3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642 ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1506 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Ełk jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Ełk zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013¹ oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020².

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

¹Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

²Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- ✓ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków,
 - ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
 - ✓ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.
- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego
 - ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

- Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu:
 - ✓ poprawa stanu zachowania zabytków,
 - ✓ zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
 - ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
 - ✓ zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
 - ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
 - ✓ zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ✓ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb

- związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ✓ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
 - ✓ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
 - ✓ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
 - ✓ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
 - ✓ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej;

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017³

Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomości. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego **Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”**. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

³ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r.

⁴ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

⁵ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągnięcia, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.7 Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020⁷

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele częściowe programu to:

- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- ✓ zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- **Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.**
- ✓ Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Rodzi to konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wdrażającymi zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczyniać się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

- **Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.**

⁷Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –202, Warszawa 2005.

- ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenie kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

- ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” -sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MF EOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko - Mazurskiego na lata 2016-2019

Program został przyjęty uchwałą nr XVIII/246/16 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z dnia 26 czerwca 2016 r.

Celem programu jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są w odniesieniu do całego województwa warmińsko - mazurskiego jako regionu administracyjnego. Nie odnoszą się jedynie do władz województwa, których bezpośredni wpływ na działalność chociażby instytucji sprawujących w równej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony do pewnych wybranych instytucji.

1. Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego:
 - a. Warunkiem niezbędnym do realizacji zadań zapisanych w Programie jest zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Można je osiągnąć poprzez:
 - ✓ realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
 - ✓ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
 - ✓ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
 - ✓ uwzględnianie - w planach zagospodarowania przestrzennego - ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi, zespołami architektonicznymi oraz archeologicznym dziedzictwem kulturowym;
 - ✓ wspieranie procesu opracowywania gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
 - ✓ wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;
 - ✓ uwzględnianie - w studiach oraz planach zagospodarowania przestrzennego województwa - problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie form regionalnych w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
 - ✓ wypracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu;
 - ✓ dążenie do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych;
 - ✓ wspieranie programów ochrony zabytków uwzględniających finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej;
 - ✓ budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację i wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z ochroną zabytków (konkursy, powierzanie ściśle określonych zadań, wsparcie finansowe dla projektów itp.); wspieranie inicjatyw lokalnych zmierzających do tworzenia niewielkich skansenów lub izb pamięci w zabytkowych obiektach, w poszczególnych miejscowościach na terenie województwa warmińsko - mazurskiego
 - b. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko – mazurskiego:
 - ✓ wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m. in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;
 - ✓ inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;
 - ✓ dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi - wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;
 - ✓ dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;
 - ✓ wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa.
 - c. Opieka nad zabytkami ruchomymi.
 - d. Opieka nad zasobami muzeów.
 - e. Program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko-mazurskiego.
 - f. Ochrona dziedzictwa niematerialnego.

- g. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Warmińsko - Mazurskiego

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 r. uchwalona została przez Sejmik Województwa Warmińsko- Mazurskiego z dn.25 czerwca 2013 r. Uchwałą nr XXVIII/553/13. Strategia jest podstawą programową kolejnych regionalnych programów operacyjnych dla Warmii i Mazur.

Warmia i Mazury jest to region o wysokich walorach przyrodniczych opartych na jeziorach i rzekach. Postawą jest ochrona środowiska i promowanie efektywności jej zasobów. Podstawowe problemy omawiane w strategii to gospodarka, otwarte społeczeństwo i nowoczesne sieci. Wszystko to jest osadzone w środowisku przyrodniczym, które determinuje działania ludzkie w tym regionie.

Szczególnym zainteresowaniem turystów cieszą się gminy oferujące możliwości uprawiania turystyki wodnej oraz gminy, na terenie których turystyczny krajobraz tworzą zamki, kościoły i inne obiekty związane z historią regionu. Warmińsko-mazurskie odnotowuje znaczącą dynamikę liczby osób zainteresowanych ofertą muzealną. Gminy tego regionu dysponują licznymi obiektami zabytkowymi.

W analizie SWOT {rozd.5) mocną stroną są obszary przyrodnicze prawnie chronione oraz zabytki. Również warmińsko- mazurskie, w skali kraju, wyróżnia się znaczącą liczbą obiektów zabytkowych. Strategia w dużym stopniu omawia znaczenie dwóch miast tego regionu a mianowicie Olsztyna i Elbląga, który jest tematem niniejszego opracowania.

4.2.3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego

Uchwała Nr 16/150/15V Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 24 marca 2015 r.

Wśród omawianych osi priorytetowych znajduje się kultura i dziedzictwo regionu. Warmińsko-mazurskie dysponuje dużym zasobem dziedzictwa kulturowego świadczącym o bogatej historii tych ziem. Pod względem liczby obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków region plasuje się na czwartym miejscu w Polsce. Odnotowuje się znaczącą dynamikę liczby osób zainteresowanych ofertą muzealną. Najpoważniejszym wyzwaniem dotyczącym większej części starej zabudowy, w tym obiektów wpisanych do rejestru, jest poradzenie sobie z postępującym procesem dekapitalizacji, spowodowanym wieloletnimi zaniedbaniami w okresie powojennym. Zaniedbania te w wielu przypadkach spowodowały zmiany i nieodwracalne straty.

Obok zasobnego dziedzictwa materialnego region charakteryzuje się różnorodnością folkloru, kultury i tradycji. W programie podkreślono, że czerpanie z tych wartości napotyka na wiele trudności. Spośród nich należy wymienić: zbyt małe wsparcie przeznaczone na kulturę, brak odpowiedniej bazy do organizowania imprez, słaby stan techniczny i funkcjonalny obiektów kultury, brak strojów regionalnych czy instrumentów muzycznych.

4.2.4 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Uchwała Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego Nr VII/164/15 z dnia 27 maja 2015 r.

Program opieki nad zabytkami gminy Ełk zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego (uchwała nr VII/164/15 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 27 maja 2015 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego dotyczą:

- a) Ochronę różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa, między innymi poprzez odpowiednie zapisy w dokumentach planistycznych i strategiczno-programowych różnej rangi,
- b) Efektywne i racjonalne zagospodarowanie obiektów zabytkowych, dopuszczenie nowych funkcji do obiektów zabytkowych, pod warunkiem wykluczenia rozwiązań dysharmonijnych,
- c) Promowanie i wspieranie, także materialne, zagospodarowania obiektów zabytkowych na różne cele publiczne, z wykorzystaniem dostępnych źródeł finansowania. Wypracowanie rozwiązań systemowych w tym zakresie, z udziałem wszystkich kompetentnych podmiotów,
- d) Podtrzymywanie tradycji miejsca, kontynuację rozwiązań historycznych bądź nawiązanie do nich,
- e) Ochronę ekspozycji zabytkowych panoram i sylwet miast oraz zespołów zabytkowych, zachowanie historycznych dominant krajobrazowych,

f) Ochronę obszarową miejsc o wysokich walorach krajobrazu kulturowego i przeciwdziałanie procesom jego degradacji. Szczególne znaczenie ze względu na swą unikatowość mają obszary: Żuławy, strefa Kanału Elbląskiego, wybrzeże Zalewu Wiślanego z krawędzią Wysoczyzny Elbląskiej, Północna Warmia oraz obszar Wielkich Jezior Mazurskich, a także Krajobraz Oberlandzki, Ziemia Lubawska i Poborze,

g) Ochronę i zachowanie dóbr kultury współczesnej, podkreślających specyficzne, współczesne– cechy krajobrazu kulturowego regionu. Szczególne znaczenie mają tu obiekty i zespoły architektoniczne w Olsztynie (planetarium, BWA, hala Urania) oraz w Elblągu (zespół zabudowy starego miasta - retrowersja oraz centrum kultury Światowid).

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego będzie obejmowało przede wszystkim:

a) Ochronę i utrzymanie: zamków i warowni średniowiecznych, zespołów zabytkowych, miast historycznych i układów urbanistycznych, zabytków techniki, zespołów pałacowo-parkowych, fortyfikacji nowożytnych, historycznych zespołów pielgrzymkowych, miejsc wydarzeń historycznych, wsi historycznych, zabytków archeologicznych,

b) Pełną realizację programów opieki nad zabytkami, w tym „Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2012-2015”,

c) Utworzenie parków kulturowych, obejmujących szczególnie cenne elementy dziedzictwa kulturowego regionu – założenia pałacowo-parkowe, wsie historyczne, fortyfikacje nowożytne, budowle inżynierskie i zabytki archeologiczne,

d) Podwyższenie rangi ochrony prawnej innych obiektów i zespołów zabytkowych o wyjątkowych i unikatowych walorach,

e) Rewitalizację zabytkowych zespołów urbanistycznych, ruralistycznych, przemysłowych i powojaskowych,

f) Zachowanie, utrzymywanie i uporządkowanie zabytkowych cmentarzy wraz z zachowanymi zespołami zieleni komponowanej i elementami sztuki sepulkralnej. Obiekty te stanowią ważny element dziedzictwa regionu, świadczący o jego wielokulturowości, i który jest przedmiotem zainteresowania turystów krajowych i zagranicznych,

g) Zarządzanie zasobem zabytków archeologicznych w celu zapewnienia im przetrwania, udostępnienie obiektów archeologicznych o walorach krajobrazowych i ekspozycyjnych, jak np.: Pola Grunwaldzkie, wybrane grodziska (np.: Gardyny, Iława Wielka Żuława, Święty Gaj, Pasym, Janiki Wielkie, Skomack Wielki) i osady (np. osada Truso w Janowie), kurhany i cmentarzyska kurhanowe (np.: Piórkowo, Weklice, Wieprz, Gródki, Nowa Wieś Wielka i inne) przez opracowanie planów ochrony i udostępnienia poszczególnych obiektów, utworzenie szlaków dziedzictwa archeologicznego oraz parków kulturowych, z zachowaniem zasad harmonijnego wkomponowania i wyeksponowania obiektów w krajobrazie danego obszaru,

h) Podjęcie działań w celu rozpoczęcia procedury zakwalifikowania Kanału Elbląskiego wraz z otaczającym go krajobrazem na listę światowego dziedzictwa UNESCO, i) Podjęcie działań w celu uznania za pomniki historii sanktuariów pielgrzymkowych w Świętej– Lipce i Stoczku Klasztornym, oraz określenie możliwości wprowadzenia na tę listę: miasta Reszel, zamków w Olsztynie i Lidzbarku Warmińskim oraz Twierdzy Boyen w Giżycku.

4.2.5 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 roku

Założenia programu opieki nad zabytkami gminy Dywity odwołują się do ogólnych treści przyjętych w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XXXVIII/553/13 z dnia 25 czerwca 2013 r.). W/w dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

4.2.6 Zintegrowana Strategia Rozwoju Ełckiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014-2025

Zintegrowana Strategia Rozwoju Ełckiego Obszaru Funkcjonalnego nie zajmuje się problematyką dziedzictwa kulturowego. Wspomina jedynie (rozdział 4.6 *Turystyka i sport*), że teren Ełckiego Obszaru Funkcjonalnego nie obfituje w zbyt liczne zabytki czy atrakcje turystyczne. Do takowych zalicza: ełcką promenadę usytuowaną wzdłuż brzegu Jeziora Ełckiego, Ełcką Kolej Wąskotorową wybudowaną w latach 1910-1917 (zabytek kultury technicznej), Skansen Pszczelarski, Wieżę Ciśnień, Muzeum Kropli Wody, Ruiny Zamku

Krzyżackiego z XIV wieku, XIX-wieczną zabudowę centrum miasta Ełku, drewniane chaty mazurskie z XIX w. zlokalizowane w ełckich wsiach, liczne zabytki sakralne (drewniany Kościół w Ostrymkole z 1667r. – zabytek klasy "0"), słup graniczny – niedaleko wsi Bogusze pod Prostkami postawiony w 1545 r. na styku trzech granic: Korony Polskiej, Wielkiego Księstwa Litewskiego i Prus, cmentarze wojenne, przykłady regionalnej zabudowy mazurskiej i inne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Ełk na lata 2014-2020

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Ełk na lata 2014 – 2020 nie zajmuje się problematyką dziedzictwa kulturowego. Wymienia jedynie w *rozdziale 1.3 Walory kulturowe* kilka obiektów zabytkowych występujących w gminie Ełk.

5.1.2 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk

Podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ełku. W rozdziale III przedstawiono cele rozwojowe gminy Ełk gdzie wymieniono cele kulturowe. Podstawowym celem kulturowym polityki przestrzennej gminy Ełk jest zachowanie w jak najlepszym stanie istniejącego dziedzictwa kulturowego. Do obiektów kulturowych podlegających prawnej ochronie ustawowej sprawowanej przez służby Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie - występujących na terenie gminy Ełk należą:

- ✓ budynki mieszkalne murowane i drewniane,
- ✓ kościoły,
- ✓ dworce kolejowe,
- ✓ zespoły dworsko - parkowe,
- ✓ mosty drogowe,
- ✓ leśniczówki,
- ✓ młyny wodne,
- ✓ karczmy,
- ✓ stare cmentarze, cywilne i wojenne,
- ✓ obiekty archeologiczne: kurhany, grodziska, obozowiska

Cele kulturowe gminy:

1. wykorzystanie zasobów dóbr kultury w promocji turystyczno - krajoznawczego wizerunku gminy i zachęt do ich poznawania - co nie pozostanie bez wpływu na sferę społeczno - gospodarczą gminy i jej mieszkańców;
2. racjonalne i właściwe wykorzystanie obiektów zabytkowych, chroniące przed dewastacją przy możliwości dostosowania ich do współczesnych funkcji - za zgodą władz konserwatorskich;
3. harmonijna koegzystencja istniejących obiektów zabytkowych ze współcześnie projektowanym zagospodarowaniem i kształtowaniem przestrzeni tak pod względem architektonicznym jak i funkcjonalnym.

Polityka realizacji zamierzonych celów:

1. oddziaływanie wielokierunkowe na rzecz odbudowy, remontów i przekazywania (sprzedaży) obiektów zabytkowych we właściwe ręce;
2. w miarę możliwości budżetowych wspomaganie finansowe na rzecz odbudowy i remontów obiektów zabytkowych na cele publiczne;
3. w decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenów przy wnioskowanych remontach lub odbudowie byłych zespołów dworskich nakazywać należy jednoczesną rewitalizację założeń parkowych tam gdzie choćby szczątkowo jeszcze one istnieją bądź odtwarzanie tych założeń w oparciu o dostępne przekazy ikonograficzne;

4. umiejętne zachowanie tożsamości kulturowej obiektów i obszarów przy cywilizowaniu ich budową lub modernizacją istniejącej infrastruktury technicznej;
5. przy decyzjach przestrzennych należy zwracać uwagę na występujące w wielu miejscowościach - strefy ochrony konserwatorskiej, oznaczonych na rys. Nr 2 „Studium” symbolem SOK;
6. w projektach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego respektować uwarunkowania służb konserwatorskich dotyczące planowania w obszarach udokumentowanego zainteresowania archeologicznego;
7. w porozumieniu z właściwymi organami oświaty i edukacji - zainicjowanie stałej społecznej opieki szkoły, klasy lub organizacji młodzieżowej w szkole nad wybranym zabytkowym cmentarzem. W odniesieniu do cmentarzy pomniejszych można by to czynić przy wsparciu organizacyjnym i finansowym Fundacji „Pojednanie”, z którą należałoby nawiązać kontakt, o ile takiego jeszcze nie ma;
8. w działaniach na rzecz realizacji celów kulturowych należy wykorzystywać „Studium wartości kulturowych” sporządzone w 2000 r. przez Panów: dr Janusza Mackiewicza i mgr Jerzego Brzozowskiego stanowiącym element dokumentacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego gminy Ełk

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016 r. nr 778, ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie gminy Ełk obowiązuje 135 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z czego 10 dotyczy dziedzictwa kulturowego:

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek p.n. "Podgrodzie" koło Ełku. Uchwała Nr XII/88/03 Rady Gminy Ełk z dnia 27.10.2003 r.**
Plan obejmuje swym zasięgiem obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków: założenie dworsko folwarczne (dwór, magazyn zbożowy, warsztat, kuźnia, pozostałości parku, cmentarz rodowy).
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu cmentarza żołnierzy niemieckich na działkach 131 i 132/3 w Bartoszech. Uchwała Nr XXXIII/222/88 z dnia 18.06.1988 r.**
Uchwała się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Bartosze z przeznaczeniem na uporządkowanie i urządzenie cmentarza - miejsca pamięci żołnierzy niemieckich poległych w czasie I wojny światowej przedstawionego na rysunku planu, stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały, o następujących ustaleniach:
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Bartosze. Uchwała Nr XX/100/96 z dnia 25.10.1996 r.**
Plan obejmuje swym zasięgiem stanowisko archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków: Bartosze1/14 (AZP 23-78).
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu gminy Ełk dla zadania pn. "Budowa Zakładu Unieszkodliwienia Odpadów Komunalnych wraz ze składowiskiem odpadów w Siedliskach k. Ełku". Uchwała Nr XXXV/264/2012 z dnia 31.07.2012 r.**
Plan obejmuje swym zasięgiem obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków: cmentarz ewangelicki, dawny w Siedliskach (dz. nr 86).

§ 35. 1. Dla terenu oznaczonego na rysunku planu symbolem ZP, ustala się:

1) Podstawowe przeznaczenie terenu:

- teren zieleni urządzonej - nieczynny cmentarz;

2. Dla wymienionych w § 35 ust. 1 terenów obowiązują następujące ustalenia:

1) Dopuszcza się:

- realizację obiektów małej architektury, w tym architektury sakralnej;

- urządzenie skweru lub zieleńca;

2) Zakazuje się:

- lokalizowania zabudowy;

- budowy wysokich ogrodzeń;

3) Nakazuje się:

- zachowanie istniejących wartościowych drzew i krzewów oraz budowli;
- 3. Warunki ochrony środowiska prowadzić zgodnie z ustaleniami z § 14 uchwały.
- 4. Zasady obsługi komunikacyjnej należy prowadzić zgodnie z ustaleniami § 21 uchwały.

- **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk. Uchwała Nr IX/47/95 z dnia 09.06.1995 r.**

Plan obejmuje swym zasięgiem obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków: cmentarz ewangelicki, dawny we wsi Oracze (dz. nr 14) oraz dwa stanowiska archeologiczne: Oracze 4/11 (AZP 22-97), Oracze 5/12 (AZP 22-97).

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Straduny gmina Ełk obejmującego tereny położone przy drodze gminnej Straduny-Malinówka. Uchwała Nr XXII/122/96 z 30 grudnia 1996 r.**

Plan obejmuje swym zasięgiem stanowisko archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków: Straduny 22/41 (AZP 21-78).

- **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie 48 Straduny, Uchwała Nr XVII/108/11 z 31 sierpnia 2011 r.**

Plan obejmuje swym zasięgiem stanowisko archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków: Straduny 15/26 (AZP 21-78).

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie Mrozy Wielkie i Regielnica gmina Ełk, Uchwała Nr XXXV/265/2012 z 02 lipca 2012 r**

Plan obejmuje swym zasięgiem stanowisko archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków: Mrozy Wielkie 6/25 (AZP 23-79).

- **Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Mrozy. Uchwała Nr XXXIII/217/98 z 18 czerwca 1998 r.**

Plan obejmuje swym zasięgiem stanowisko archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków: Mrozy Wielkie 9/29 (AZP 23-79).

- **Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie Regiel gmina Ełk, Uchwała Nr XXX/166/2012 z 02 lipca 2012 r.**

Plan obejmuje swym zasięgiem obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków: cmentarz ewangelicki, dawny we wsi Regiel (dz. nr 163/2, 165).

§ 26. Ustalenia dla terenu nieczynnego cmentarza, oznaczonego na rysunku planu symbolem 1ZC:

1) nieczynny cmentarz ewangelicki z początku XX wieku, znajdujący się w ewidencji zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, zlokalizowany w granicach działki o nr ewid. 165,

2) wokół cmentarza wyznacza się strefę ochronną w odległości 15 m od jego granic; w granicach strefy ochronnej obowiązuje zakaz lokalizacji obiektów budowlanych.

3) wszelkie ewentualne działania inwestycyjne w obrębie cmentarza i wyznaczonej wokół niego strefy ochronnej mogą być prowadzone po uzyskaniu zaleceń konserwatorskich, wydanych przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zgodnie z art. 39, ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2010 r. nr 243, poz. 1623 z późn. zm.), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub robotkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5.1.4 Program Rewitalizacji Gminy Ełk na lata 2014-2020

Program Rewitalizacji stanowi wieloletni program działań o charakterze naprawczym obejmujący swym zasięgiem interdyscyplinarne zagadnienia w zakresie społeczeństwa, gospodarki, planowania przestrzennego, infrastruktury, kultury i sztuki w wyznaczonych obszarach kryzysowych.

Głównym celem opracowania i wdrożenia zapisów Programu rewitalizacji Gminy Ełk jest rewitalizacja zdegradowanych obszarów Gminy Ełk poprzez aktywizację społeczną i gospodarczą obszarów zagrożonych marginalizacją z jednoczesnym włączeniem ich w procesy rozwojowe.

Cele szczegółowe określają szereg założeń wedle, których odbywać się będzie proces rewitalizacji. Są to m.in.:

- Cel 1. Rozwój przedsiębiorczości i kwalifikacji zawodowych
- Cel 2. Aktywizacja i integracja społeczna
- Cel 3. Wzrost spójności terytorialnej obszaru i dostępności do wysokiej jakości— infrastruktury

Cel pierwszy będzie realizowany przez następujące kierunki działań:

- ✓ budowa infrastruktury turystycznej i paraturystycznej,
- ✓ szkolenia i doradztwo zawodowe,
- ✓ inkubowanie przedsiębiorczości,
- ✓ budowa i modernizacja infrastruktury służącej podnoszeniu atrakcyjności
- ✓ inwestycyjnej, wsparcie rozwoju przedsiębiorstw.

Cel drugi będzie realizowany przez następujące kierunki działań:

- ✓ budowa i modernizacja infrastruktury kulturowej i turystyczno-rekreacyjnej,
- ✓ rewitalizacja obiektów kultury,
- ✓ rozwój wolontariatu,
- ✓ modernizację infrastruktury ośrodków wsparcia społecznego,
- ✓ wyposażenie ośrodków kultury i pomocy społecznej,
- ✓ szkolenia i doradztwo.

Cel trzeci będzie realizowany przez następujące kierunki działań:

- ✓ budowę i rozbudowę sieci dróg publicznych,
- ✓ rozwój transportu publicznego,
- ✓ budowę infrastruktury wodno-kanalizacyjnej,
- ✓ modernizacja infrastruktury obiektów publicznych i prywatnych.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Elk

5.2.1 Charakterystyka gminy

Mapa 1. Gmina Elk (podkład mapowy elk-ug.bip.eur.pl).

Gmina Elk jest gminą wiejską położoną we wschodniej części województwa warmińsko – mazurskiego. Obejmuje ona południową część Pojezierza Elckiego, będącego środkową częścią obszaru Pojezierza Mazurskiego i jest jedną z czterech gmin powiatu elckiego. Całkowita powierzchnia gminy Elk wynosi 37 918 ha. Odległość pomiędzy miejscowościami położonymi na skraju sięga 30 km.

W latach 1975-1998 Gmina Elk położona była w starym województwie suwalskim. Po reformie administracyjnej weszła w skład województwa warmińsko - mazurskiego. Pod względem powierzchni jest największą gminą powiatu elckiego (ok. 34 % powierzchni powiatu). Graniczy z następującymi gminami: Stare Juchy, Świętajno, Olecko, Wieliczki, Kalinowo, Prostki, Biała Piska i Orzysz.

Ośrodkiem administracji samorządowej jest miasto Elk. W skład Gminy Elk wchodzi 79 wsi, w tym 57 sołectw. Największe wsie to Nowa Wieś Elcka i Straduny stanowią centrum życia społeczno – gospodarczego. Pozostałe większe wsie to: Woszczele, Mołdzie,

Bajtkowo, Mostoły, Sędki, Chełchy. Wsie leżące w bliskim sąsiedztwie miasta Elk: Siedliska, Konieczki, Chruściele, Barany, Mrozy Wielkie, Szeligi, Buczki, Oracze. Na skraju gminy położone są Przytuły, Sajzy, Malinówka, Woszczele, Rożyńsk, Bajtkowo, Giże, Sędki i Chełchy.

Gmina Elk położona jest w obrębie mezoregionu Pojezierze Elckie, makroregionu Pojezierze Mazurskie, podprowincji Pojezierze Wschodniobałtyckie, prowincji Niżu Wschodniobałtycko – Białoruskiego, megaregionu Niżu Wschodnioeuropejskiego. Na północy sąsiaduje z Krainą Węgorapy, na północnym wschodzie ze Wzgórzami Szeskimi i Pojezierzem Zachodniosuwalskim, na wschodzie z Równiną Augustowską, na południu z Kotliną Biebrzańską i Wysoczyzną Kolneńską, na zachodzie z Równiną Mazurską oraz Krainą Wielkich Jezior Mazurskich.

Gmina Elk położona jest w obrębie jednostki tektonicznej zwanej garbem mazurskim, będącej częścią platformy wschodnioeuropejskiej. W gminie utwory krystaliczne prekambriu zalegają na głębokości 680 m. Na nich znajduje się niezbyt dużej miąższości warstwa utworów kredowych i piaskowców trzeciorzędowych (300 – 700 m). Utwory powierzchniowe to w większości osady plejstoceńskie, reprezentowane przez osady moreny dennej i czołowej (gliny, piaski naglinowe, piaski całkowite i żwiry zwałowe), osady fluwioglacjalne (piaski i żwiry, sandrowe, mułki i ropy zastoiskowe) i osady eoliczne (piaski wydymowe). Powierzchnię gminy pokrywają również utwory holoceniowe: osady aluwialne, osady deluwialne oraz osady organiczne – torfy, gytie, kreda jeziorna.

5.2.2 Zarys historii rozwoju przestrzennego gminy

Do XIII wieku okolice dzisiejszej gminy Elk zamieszkiwali Jaćwingowie. Ten spokrewniony z Prusami i Litwinami lud dzielił się na włości - przypominające szczepy. Zachodnią część gminy Elk zajmowała włość o nazwie Kymenow, we wschodniej części graniczyli ze sobą Kresmeńcy (włość Cresmen) i Świętajny (Sentane). Jaćwingowie ze zmiennym szczęściem toczyli boje z książętami polskimi i ruskimi. Dopiero starcie z potęgą krzyżacką ok. 1280 r. przyniosło im druzgocącą klęskę. Jaćwingowie odeszli w niepamięć, część z nich uciekła na Mazowsze i Litwę, część Krzyżacy przesiedlili. Na prawie sto lat dzisiejsza gmina Elk opustoszała. Po jej

pierwotnych mieszkańcach pozostały ślady grodzisk, m.in. w Bajtkowie, Ledze, Malinówce, Płocicznie, Szeligach, Szybie, Talusach, Woszczelach i Zdedach.

W XIV wieku rozpoczęło się ponowne zasiedlanie tych ziem. Najstarszą miejscowością gminy Elk jest prawdopodobnie Ruska Wieś, założona w 1376 r. przez Rusinów. Otrzymała ona lokację w 1404 roku. W I połowie XV wieku dokumenty lokacyjne otrzymały też Chełchy (1431 r.), Nowa Wieś Elcka (1439 r.) i Płociczno (1438 r.). W 2. połowie XV wieku powstały Zdunki (1465 r.), Sędki (1469), Bartosze (1471), Piaski (1472), Małkinie, Mrozy, Regiel (1473) Straduny, Oracze (pod nazwą Zamejty) (1475), Lepaki, Mołdzie, Talusy (1476), Sajzy (1479), Chruściele (1483), Regielnica (1484), Bajtkowo (1493).

Sekularyzacja zakonu i urzędowe wprowadzenie wyznania ewangelickiego na Mazurach w zasadzie zakończyły osadnictwo polskie. W połowie XVI wieku sytuacja w okolicach Elku ustabilizowała się i rozpoczął się proces integracji ludności. Często dokonywała się ona na gruncie języka polskiego, który przeważał w kościołach i szkole. Bardzo wiele w dziedzinie szkolnictwa i drukarstwa dokonał Jan z Sącza, sprowadzony na Mazury przez księcia Albrechta w 1536 r. Przybysz otrzymał od władcy Regielnicę i przybrał nazwisko Malecki. Dzieło ojca kontynuował Hieronim Malecki, który dał początek całej dynastii pastorów mazurskich. Od jego nazwiska wywodzi się też nazwa założonej przez niego w 1566 r. wsi - Maleczewo (Malczewo). W wiekach XVII i XVIII stopniowy rozwój Elku i okolic hamowały wojny oraz epidemie. Szczególne spustoszenie poczynił najazd Tatarów w 1656 r., barwnie opisany w "Potopie" Henryka Sienkiewicza. Elk i sąsiednie miejscowości (np. Nowa Wieś Elcka) zostały kompletnie zrujnowane. Jeszcze większą klęską była epidemia dżumy w latach 1709 - 1711. Niektóre wsie wymarły. W 1710 r. w Krokociach zmarło na dżumę 140 osób. Pomimo takich spustoszeń król Fryderyk Wilhelm I w 1724 roku zakazał osiedlania się tu przybyszów z ziem polskich i litewskich. Sprowadzano natomiast Niemców, m.in. do wsi Barany. Warto wspomnieć o niezwykłym rozwoju w owym czasie szkółek wiejskich. W połowie XVII wieku istniały one m.in. w Chełchach, Chrzanowie, Mączach, Mołdziach, Niekraszach, Nowej Wsi Elckiej, Sordachach, Suczkach, Zdedach, Rożyńsku, Ruskiej Wsi, Bobrach, Borkach, Kałęczynach, Sajzach i Stradunach.

Pierwsza połowa XIX wieku to niekorzystny okres w dziejach tej ziemi. Wojny napoleońskie, dla Elku i okolic były prawdziwym nieszczęściem. W 1812 roku najpierw maszerujące na Moskwę dwa korpusy bawarskie stacjonowały między Elkiem a Witynami i pustoszyły okolicę, później powracające z Rosji niedobitki wielkiej armii przyniosły tu niepokoje i choroby. W I połowie XIX stulecia tereny te zdziesiątkowały epidemie cholery (lata 1831, 1837, 1844, 1853-54). Najstraszniejszą była ta z roku 1844, powiązana z klęską głodu - skutkiem niebywałego nieurodzaju. Sytuacją zainteresował się sam król Fryderyk Wilhelm IV, który przybył do Elku w 1854 r. Trudno ocenić, na ile uspokoił nastroje, warto zauważyć, że rewolucyjne hasła Wiosny Ludów 1848 r. znalazły tu żywy oddźwięk. Druga połowa XIX wieku to okres szybkiego rozwoju Elku i okolic. Wpłynęły na to zarówno rozbudowa dobrych dróg do Królewca, Olecka i Gołdapi, jak też linii kolejowych: do Królewca (1868), Grajewa, czyli ówczesnej granicy (1871), do Gołdapi i Pisz (1879). Rozwój komunikacji uczynił Elk ważnym ośrodkiem handlu płodami rolnymi, głównie zbożem. Na początku XX wieku przystąpiono do tworzenia linii kolei podmiejskiej, dzisiejszej "wąskotorówki", łączącej ważniejsze miejscowości ówczesnego powiatu z miastem. Ten w miarę pomyślny okres został przerwany wybuchem I wojny światowej. W pierwszych jej miesiącach (VIII 1914 - II 1915) w okolicach Elku toczyły się intensywne walki, a miasto było trzykrotnie zajmowane przez wojska rosyjskie i systematycznie niszczone. Po wojnie losy zrujnowanego regionu pozostawały niepewne, o jego przyszłości rozstrzygnął plebiscyt, którego wynik zadecydował o przynależności Mazur do państwa niemieckiego.

Dalsze dzieje Elku i okolic ściśle się wiążą z historią Niemiec. Tereny mazurskie najpierw odczuły skutki kryzysu ekonomicznego lat międzywojennych, później ideologii hitlerowskiej z hasłami "wojny totalnej" i "spalonej ziemi". Rok 1945 zamknął wschodniopruski rozdział w historii Elku i miejscowości z nim związanych. Ofensywa wojsk sowieckich z końca stycznia wywołała popłoch wśród mieszkańców regionu. Większość z nich opuściła domostwa i uciekła na zachód. Skalę zjawiska uzmysłowić mogą liczby dotyczące Elku: w 1939 roku mieszkało w nim 16.243 osób, w lipcu 1945 r. przebywało tu 1.765 osób, w tym 350 Niemców. Przez kilka miesięcy wyludnionymi terenami administrowały sowieckie komendantury wojenne. W kwietniu 1945 r. ukonstytuowały się w Elku władze powiatowe, którymi kierował starosta Władysław Niksa. Rozpoczął się najnowszy etap w historii tych ziem. Jego pierwsze lata zajęło zasiedlanie opuszczonych gospodarstw przez repatriantów z Kresów oraz ludność z pobliskich regionów: Łomżyńskiego i Suwalszczyzny. Z resztkami autochtonów przybysze utworzyli nową społeczność. Ważną rolę w jej integracji odegrały struktury administracyjne. Do 1950 roku obowiązywała w Polsce - w ogólnym zarysie - przedwojenna struktura administracji publicznej. Ważną rolę pełniły w niej gminy - jednostki samorządu terytorialnego znane w Polsce już w XII wieku. Ich konstrukcję prawną w II Rzeczypospolitej ustalono w 1933 roku. Reforma z roku 1950 zniósła samorządowość gmin, czyniąc gminne rady narodowe organami władzy państwowej. Cztery lata później gminy zlikwidowano, zastępując je gromadami. Na terenie powiatu elckiego istniało 15 gromad. Przetrwały one do lat 70. XX w. W roku 1973 przywrócono gminy; na czele każdej z nich stanął naczelnik - urzędnik administracji państwowej. Przemiany ostatnich lat nie wpłynęły na kształt terytorialny gminy, zmieniły jednak jej sytuację prawną: stała się jednostką samorządową, a na jej czele stanął wójt.

5.2.3 Krajobraz kulturowy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Elk składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Cała gmina Elk charakteryzuje się dużą liczbą jezior i urozmaiconą geomorfologią. Pod względem struktury krajobrazu można wyróżnić dwie podstawowe jednostki. Krajobraz otwarty obejmujący większość gminy oraz krajobraz zamknięty (lasy) występujący przede wszystkim w części zachodniej. Krajobraz kulturowy gminy cechują:

- harmonijna zabudowa wiejska z zachowanymi układami historycznymi siedlisk i zagród,
- rozległe i urozmaicone widoki na przedpola wsi,
- zachowana historyczna sieć komunikacji drogowej,
- liczne cmentarze ewangelickie i wojenne.

- **Układ ruralistyczny**

Wsie ełckie ukształtowały się głównie w XIX wieku (zwłaszcza w latach 50-tych, 60-tych i 70-tych) oraz w okresie międzywojennym. Stara struktura dominującej na tym terenie ulicówki z układem niwowym i trójpolówką, sięgająca średniowiecza, zaczęła zmieniać się już od początków XIX wieku w skutek znoszenia poddaństwa i uwłaszczenia chłopów, najpierw w dobrach państwowych (1806 r.), później prywatnych (pierwszy edykt 1811 r.).

W ślad za tym postępowała separacja oraz komasacja gruntów. Procesy te spowodowały z jednej strony zmniejszenie się ilości gospodarstw chłopskich, z drugiej zaś powiększenie areалу majątków i folwarków oraz wzrost liczby komorników i chłopów bezrolnych, znajdujących często zatrudnienie w dużych gospodarstwach ziemskich. Komasacją zwłaszcza w latach sześćdziesiątych, spowodowała powstanie licznych kolonii oraz rozrzedzenie dotychczasowej zwartej zabudowy wsi (głównie ulicówek, sporadycznie owalnie). Cechą charakterystyczną pól stały się układy blokowe, blokowo - pasmowe i rzadziej pasmowe. W latach siedemdziesiątych XIX wieku rozpoczęto parcelację, którą kontynuowano do I wojny światowej i w okresie międzywojennym. Duży ruch budowlany miał miejsce po pierwszej wojnie światowej.

Wieś ełcka zniszczona wskutek działań wojennych, została odbudowana. Pojawiły się nowe gospodarstwa kolonijne z charakterystycznymi budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi. Po drugiej wojnie światowej nastąpiły gruntowne przekształcenia własnościowe. Polscy osadnicy zajmowali gospodarstwa poniemieckie, a granice historyczne pól, przynależne do poszczególnych gospodarstw uległy dużym zmianom. Szczególnie głębokie przekształcenia w układach historycznych pól miały miejsce w dawnych majątkach, przemienionych w latach czterdziestych w przedsiębiorstwa państwowe.

Obecna wieś ełcka posiada dwa podstawowe typy zabudowy. Z jednej strony są to pozostałości dawnej typowej ulicówki (np. Rożyńsk, Guzki, Bobry, Mołdzie, Piaski, Sajzy, Mrozy, Suczki, Kałęczyny, Krokocie, Przykopa Siedliską Woszczele), niekiedy z elementami wielodroźnicy (np. Straduny, Oracze, Mostofy), z drugiej - właściwa zabudowa kolonijna (występuje w całej gminie). Wieś wielodrożna jest bardzo rzadko spotykana np.: Nowa Wieś Ełcka przekształcona z ulicówki. Siedliska wiejskie są przeważnie czworoboczne, wydłużone, z domami ustawionymi kalenicą do drogi, zaś pola mają układ blokowy i blokowo - pasmowy. Odrębny charakter przestrzenny posiadają dawne majątki. Z reguły w skład każdego zespołu wchodzi budynki gospodarcze, tworzące trzy boki czworoboku zamkniętego z reguły budynkiem mieszkalnym - dworem. Za nim znajduje się park. W pewnym oddaleniu usytuowane są czworaki.

Wieś ełcką przecinają liczne drogi głównie biegnące promieniście do lub z Ełku, poprzecinane siecią dróg gruntowych. Przez obszar gminy przebiega kilka kolejowych linii szerokotorowych z magistralą Białystok - Korsze - Olsztyn oraz jedna linia wąskotorowa. Odegrały one istotną rolę dla ukształtowania się sieci osadniczej i rozwoju poszczególnych miejscowości. Ważną też rolę odgrywają rzeki Elk i Lega oraz liczne jeziora nad których brzegami skupia się szereg wsi.

- **Obiekty architektury, budownictwa i techniki**

Architekturę sakralną reprezentują dwa dawne kościoły ewangelickie w Bajtkowie i Stradunach. Kościół w Bajtkowie, w stylu neogotyckim, obecnie rzymskokatolicki pod wezwaniem MB Różańcowej, powstał po utworzeniu parafii w 1895 r. Po drugiej wojnie światowej został przejęty przez katolików. Kościół ewangelicki w Stradunach, dzisiaj rzymskokatolicki pod wezwaniem MB Królowej Korony Polski, posiada dłuższą historię. Pierwszy kościół zbudowano tu w końcu XV w. jeszcze przed utworzeniem parafii (1554 r.). Kościół ten spłonął 21 września 1736 roku. Odbudowano go w obecnej postaci w 1738 r.

Dużą grupę stanowią zespoły dworskie i folwarczne (21), w skład których wchodzi dwory i różnego rodzaju budynki gospodarcze (stajnie, stodoły, obory, kuźnie, magazyny, spichlerze). Większość zespołów powstała w końcu XIX lub na początku XX wieku. Stan ich jest przeważnie zły lub bardzo zły, często są one przebudowane i odbiegają swoim wyglądem od pierwotnej formy. W grupie tej można wymienić między innymi zespoły w Bajtkowie, Buniakach (przebudowany), Chełchach (dwa folwarki), Chojniaku, Ełku Podgrodziu, Kałęczynach, Konieczkach, Ledze (dwa folwarki), Maleczewie, Nowej Wsi Ełckiej, Pistkach, Regielnicy, Ruskiej Wsi, Rymkach, Stradunach, Szarkach, Talusach, Witynach i Woszczelach. Bez dworów istnieją zespoły w miejscowościach: Chojniak, Konieczki, Maleczewo, Pistki, Rymki.

Stosunkowo liczne są zespoły szkolne (12). Powstały one na początku XX wieku lub w okresie międzywojennym. W skład ich wchodzi szkoły oraz sąsiadujące z nimi budynki gospodarcze. Znajdują się one we wszystkich większych miejscowościach i są stosunkowo dobrze zachowane. Występują między innymi w miejscowości: Barany, Chełchy, Chrzanowo (ob. cerkiew grekokatolicka), Krokocie, Lega, Nowa Wieś Ełcka, Piaski, Rożyńsk, Sajzy, Siedliska, Szeligi, Zdedy.

W większości wsi oraz na koloniach zachowały się historyczne budynki mieszkalne, powstałe w końcu XIX wieku, przed I wojną światową oraz w latach 20-tych i 30-tych (np. w Bajtkowie, Chełchach, Krokociu, Malinówce Wielkiej, Mostołtach, Nowej Wsi Ełckiej, Oraczach, Piaskach, Płocicznie, Sędkach). Karczmy (tzw. Gasthaus) występują m.in. w Oraczach.

Stosunkowo liczna jest grupa zespołów budowli i urządzeń kolejowych (budynki stacyjne, magazyny, szalety). Obiekty te powstały przeważnie na początku XX wieku, występują m.in. w miejscowościach: Bajtkowo, Chrzanowo, Przykopka, Siedliska, Woszczele, Ełk-Szyba.

Budynki przemysłowe są reprezentowane przez młyny w Nowej Wsi Ełckiej i Stradunach oraz gorzelni w Pistkach i Stradunach.

• **Zabytkowa zieleń**

Z kilkunastu parków istniejących na terenie gminy w okresie międzywojennym, zachowało się trzynaście. Przede wszystkim są to parki podworskie, krajobrazowe, pochodzące z XIX oraz z początków XX wieku. Z reguły są one położone w bezpośrednim sąsiedztwie dworów. Ich cechą charakterystyczną jest powiązanie z lokalnym krajobrazem. Drzewostan jest mało zróżnicowany. Dominują gatunki rodzimych drzew, jak: lipa, klon, grab i dąb. Granice niektórych parków wyznaczają obsadzenia, głównie w formie szpalerów np. w Pistkach. Wskutek małej troski dotychczasowych użytkowników stan ich jest zły. Najlepiej przetrwał park w Ledze, położony w sąsiedztwie rzeki Legi. Liczny, choć jednorodny drzewostan istnieje w Ruskiej Wsi.

Parki są przeważnie zarośnięte, brak jest bieżącej pielęgnacji. Sporadycznie prowadzono w nich dotychczas prace porządkowe. W licznych parkach dokonano rabunkowej wycinki drzew z przeznaczeniem na opał. Niekiedy użytkowano je niezgodnie z przeznaczeniem (np. w Stradunach przetrzymywano konie).

Większość parków posiada opracowania ewidencyjne. Trzy są wpisane do rejestru zabytków (Ruska Wieś, Lega, Straduny).

• **Cmentarze**

W gminie Ełk znajduje się bardzo duża ilość zabytkowych cmentarzy, łącznie 76 (szczegółowe zestawienie Tabela 1) o wartościach kulturowych i historycznych. Tak duża ich liczba wynika głównie z faktu, że ziemie te pozostawały pod wielowiekowym wpływem religii protestanckiej. Wyznawcy tej religii często zakładali kilka cmentarzy we wsi. Przeważnie każdy właściciel majątku (lub bogatszy chłop) posiadał własny cmentarz rodzinny. Wśród cmentarzy można wyróżnić:

1. cmentarze ewangelickie, wiejskie (64),
2. cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej (12).

Cmentarze ewangelickie

Cmentarze ewangelickie gminy Ełk pochodzą głównie z I połowy XIX wieku, rzadziej z okresów późniejszych. Najczęściej założone są na planie prostokąta, w miejscach eksponowanych, na wzniesieniach wśród pól uprawnych (24). Występują także na skraju lasu (14), w lesie (19) oraz w sąsiedztwie dróg (7).

Zdążają się kwatery rodzinne/rodowe (Nowa Wieś Ełcka). Granicami takich kwater były najczęściej ogrodzenia metalowe, płoty z drewnianych sztachet, oraz ogrodzenia metalowo-kamiennie (również betonowe). Rzadziej zaobserwować można kwaterę wydzieloną oznaczeniem ziemnym, w postaci rowu lub wału, lub np. powierzchniowego obniżenia/ wyniesienia gruntu w stosunku do terenu otaczającego (prawdopodobnie z uwagi

na niepraktyczność tego rozwiązania, które mogłoby przyczynić się do procesu podmywania i destrukcji grobów). Cmentarze sytuowane w leśne i śródpolne nie były ogradzane, a jedynie otaczane wałami i rowami, niekiedy z wewnętrznymi ogrodzeniami, które miały spełniać dodatkową funkcję ochronną (m.in. zapobiegać rozkopywaniu pochówków przez zwierzęta). Niewątpliwie posiadały również wymiar symboliczny - wydzielenia sfery prywatnej w miejscu publicznym, jakim jest cmentarz.

Spotyka się również kwatery rodowe, które dominują nad pozostałą częścią cmentarza i wyróżniają się formą nagrobków (kwatery na cmentarzu położonym na północ od wsi Siedliska). Kwatery rodowe posiadają różne formy przestrzenne: regularne i nieregularne.

Na niektórych cmentarzach występują mogiły i kwatery wojenne (Barany, Chruściele, Krokocie, Miluki, Nowej Wsi Ełckiej, Sędki, Szeligi, Śniepie).

Wielkość nekropoli jest zróżnicowana, rzadko jednak przekracza 0.5 ha. Mogiły są przeważnie orientowane na osi wschód - zachód, bezimiennie. Dominują nagrobki kamienne i betonowe w kształcie skrzyni. Mogiły ziemne, które również występują są mało czytelne bądź nieczytelne (Zdedy). Rzadkością są żeliwne krzyże, zachowały się na terenie kilku cmentarzy, w Krokociach i Chrzanowie. Liczną grupę stanowią niepoddane obróbce kamieniarskiej głazy narzutowe pełniące rolę pomników nagrobnych i memoratywnych.

Drzewostan cmentarzy składa się z gatunków drzew rodzimych oraz żywotnika zachodniego, typowego drzewa cmentarnego na terenie całych Mazur. Wskutek wydarzeń drugiej wojny światowej, które spowodowały masową ucieczkę i migrację ludności, cmentarze ewangelickie od szeregu lat nie są pielęgnowane.

Znacznie lepiej prezentują się cmentarze wojenne z pierwszej wojny światowej, licznie rozsiane na terenie gminy. Obiekty te są odrestaurowane i pielęgnowane na bieżąco: Bajtkowo (kwatery wojenna w sąsiedztwie kościoła parafialnego oraz cmentarz wojenny przy drodze głównej), Bartosze (mogiła zbiorowa żołnierzy rosyjskich oraz cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich), Karbowski, Mrozy Wielkie, Nowa Wieś Ełcka, Siedliska (cmentarz wojenny oraz mogiła zbiorowa), Szarek, Talusy. Jedyne mogiła wojenna z czasów I wojny światowej w Nowej Wsi Ełckiej położona niedaleko torów kolejowych jest w złym stanie.

Niektóre cmentarze odznaczają się dużym rozmachem planistycznym np. Bartosze, Talusy, Karbowski. Lokowane są niekiedy na wysokich wzniesieniach i wzgórzach, górujących w miejscowym krajobrazie. Cechą charakterystyczną obiektów wojennych są przede wszystkim wspólne pochówki żołnierzy obu walczących armii. Na mogiłach, często obramowanych kostką kamienną dominują krzyże lub stele, niekiedy imienne. Mogiły rosyjskie są często anonimowe. Wyjątkowo na grobach występują krzyże drewniane. Centralnym akcentem większości cmentarzy wojennych jest krzyż drewniany ustawiony na cokole.

- **Obiekty liniowe**

Na omawianym terenie występują również obiekty liniowe - aleje przydrożne. Obiekty te są zachowanym, unikalnym przykładem zagospodarowania przestrzeni publicznej w skali europejskiej. Ich wielorakie funkcje (przyrodnicze, kulturowe, komunikacyjne) są aktualne do czasów dzisiejszych. Są świadectwem kompleksowego zagospodarowania przestrzeni, wyróżnikiem krajobrazu kulturowego Warmii i Mazur.

Tabela 1. Cmentarze występujące na terenie gminy Elk.

ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
1	Bajtkowo	221	Kwatera wojenna z czasów I wojny światowej	1914-15 r.	A-3689	05.05.1994 r.	w sąsiedztwie kościoła parafialnego, naprzeciw głównego wejścia	b. dobry
2	Bajtkowo	118/1	Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914-15 r.	A-3690	05.05.1994 r.	obok drogi	b. dobry
3	Bajtkowo	264/1	Cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu	zły
4	Barany	611	cmentarz ewangelicki, dawny z dwiema mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			w lesie, w pobliżu Jeziora Żabie Oczko, ok. 1 km od centrum wsi	zły
5	Bartosze	129/1	mogiła zbiorowa żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	1914-15 r.	A-3216	15.11.1991 r.	na pld. Stoku wzgórze wznoszącego się po pln. - zach. stronie drogi Elk-Orzysz	dobry
6	Bartosze	131, 132/3	cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z czasów I wojny światowej	1914-1915 r.			wśród pól uprawnych, na wzniesieniu, cmentarz powstał w 1993 r. na miejscu niewielkiego cmentarza wojennego żołnierzy niemieckich z czasów I wojny światowej	b. dobry
7	Bartosze	55	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, przy torze kolejowym Elk-Orzysz, po jego pln. stronie	zły
8	Bartosze	45	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, między torami kolejowymi a drogą Elk-Bartosze	zły
9	Bienie	20	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			krajobraz otwarty, na lekkim wzniesieniu, zadrzewiony, czytelne nagrobki	zły
10	Buczki	109	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			przy drodze gruntowej wiodącej ze wsi Buczki do drogi Elk-Kalinowo	zły
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
11	Chełchły	2/1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-2616	11.01.1989 r.	wśród pól uprawnych, na niewielkim wzniesieniu, na pln. od wsi	zły
12	Chruściele	41	cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą wojenną z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			na skraju lasu, na lekkim wzniesieniu, w pobliżu cieku wodnego, ok. 100 m. od drogi Elk-Chruściele	zły
13	Chrzanowo	93	cmentarz ewangelicki dawny wraz z drogą dojazdową	poł. XIX w.	A-3823	26.05.1995 r.	po pln. stronie drogi Wydminy-Elk	b. dobry
14	Chrzanowo	50/2, 51	cmentarz ewangelicki, rodzinny, dawny	poł. XIX w.			w lesie, na pln. brzegu jeziora Sunowo	b. zły
15	Ciermie	181	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, na niewielkim wzniesieniu, ok. 700 m. na wsch. od przejścia kolejowego we wsi Ciermie	zły
16	Czaple	51	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na niewielkim wzniesieniu, w pobliżu drogi gruntowej Czaple-Krokocie	zły
17	Guzki	188	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, przy drodze Guzki-Rożyńsk, na	dobry

							niewielkim wzniesieniu	
18	Kałęczyny	77	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			krajobraz otwarty, na wzniesieniu, po pld. stronie drogi Kałęczyny - Giże, w pobliżu torów kolejowych	zły
19	Kałęczyny	66	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, na lekkim wzniesieniu, po pln. stronie torów kolejowych i drogi Kałęczyny - Giże	zły
20	Karbowskie	91	Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914-15	A-3691	05.05.1994 r.	wśród pól uprawnych, na wzniesieniu, ok. 750 m. na pln. od skrzyżowania drogi Mostoty - Tracze - Elk z drogą Tracze- Karbowskie	b. dobry
21	Krokocie	16	cmentarz ewangelicki, dawny z mogilami wojennymi z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na wzniesieniu, w pobliżu drogi Krokocie-Płociczno	dobry
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
22	Lega	255	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-3171	27.06.1991 r.	na skraju lasu, na pld. - zach. od zabudowań zespołu dworsko - folwarcznego, w pobliżu drogi gruntowej prowadzącej z folwarku do drogi Sędki-Elk	zły
23	Lega	16/2	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, ok. 100 m. na zach. od zabudowań zespołu dworsko- folwarcznego, w pobliżu drogi gruntowej prowadzącej z folwarku do drogi Sędki-Elk	zły
24	Lega	689	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, ok. 900 m. od zabudowań wsi Przykópka	b. zły
25	Lega	674	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, w pobliżu drogi leśnej wiodącej ze wsi Przykópka do drogi Elk-Kalinowo, ok. 800 m. od centrum w kierunku pld. - wsch.	zły
26	Lepaki Małe	17	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na wzniesieniu, ok. 300 m od drogi Judziki-Moldzie	zły
27	Lepaki Duże	26	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, przy drodze gruntowej wiodącej ze wsi Lepaki do wsi Małkinie i do Grabinka	dobry
28	Lepaki Duże	60	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, ok 0,5 km na pln. od zabudowań wsi Lepaki Duże i pln. brzegu Jeziora Lepaki	zły
29	Małeczewo	68	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, ok. 700 m. na pln. - wsch. od zabudowań wsi	b. dobry
30	Malinówka Wielka	1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na lekkim wzniesieniu, przy drodze Straduny- Malinówka Wielka, na pld. - zach. brzegu Jeziora Straduńskiego	zły

ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
31	Małkinie	453/3	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, na zach. brzegu Jeziora Woszczelskiego, po zach. Stronie drogi gruntowej wiodącej od wsi Małkinie do drogi Grabnik-Woszczele	zły
32	Miluki	612	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, przy drodze gruntowej wiodącej od wsi Straduny do drogi Płociczno-Oracze	zły
33	Miluki	20/1	cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą zbiorową żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			na skraju lasu, na wsch. krańcu wsi Miluki, po pld. Stronie drogi Płociczno-Oracze	dobry
34	Moldzie	22	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, przy drodze gruntowej biegnącej od drogi Moldzie-Guzki w kierunku pld.	zły
35	Mrozy Wielkie	127	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, na lekkim wzniesieniu, w pobliżu torów kolejowych, ok. 500 m. na pld. od centrum wsi	dobry
36	Mrozy Wielkie	556	cmentarz wojenny żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	1914-15	A-3409	26.10.1992 r.	przy skrzyżowaniu ul. Kolejowej z ul. Wilczą, na osiedlu Elk-Szyba	b. dobry
37	Nowa Wieś Elcka	248	mogiła wojenna z czasów I wojny światowej	1915 r.			na wzniesieniu, przy skrzyżowaniu torów kolejowych i ul. Szosa Bajtkowska	zły
38	Nowa Wieś Elcka	40/1	mogiła wojenna z czasów I wojny światowej	1914-15 r.			przy ul. Sportowej, obok budynku mieszkalnego	b. dobry
39	Nowa Wieś Elcka	84	cmentarz ewangelicki z kwaterą wojenną z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			przy ul. Cmentarnej, w pobliżu torów kolejowych	b. dobry
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
40	Oracze	547	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, na lekkim wzniesieniu, po wsch. stronie drogi gruntowej prowadzącej ze wsi Oracze do wsi Konieczki	zły
41	Oracze	14	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, ok. 500 m. na zach. od drogi Oracze-Straduny	zły
42	Piaski	361/1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, na wsch. brzegu Jeziora Laśmiady	b. zły
43	Pistki	76	cmentarz ewangelicki, dawny w zespole dworsko-folwarcznym	poł. XIX w.			na skraju lasu, na pld. od zespołu dworsko-folwarcznego	zły
44	Płociczno	154	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, na lekkim wzniesieniu, po pld. Stronie drogi Płociczno-Miluki, w odległości ok. 600 m. od centrum wsi w kierunku pld. - zach.	zły
45	Przykoppka	679	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, przy drodze gruntowej, w odległości ok. 800 m. od centrum w kierunku pld. - zach.	b. zły

46	Przykópka	660	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, w odległości ok. 500 m. od torów kolejowych i ok. 800 m. od centrum w kierunku pld. - zach.	b. zły
47	Przytuły	64	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, ok. 200 m. na pld. od drogi Przytuły-Gąski	zły
48	Regiel	163/2, 165	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, ok. 1 km na pld. - wsch. od centrum wsi	zły
49	Regielnica	187/1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, przy drodze gruntowej, ok. 800 m na pld. - wsch. od centrum wsi	zły
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
50	Regielnica	39/1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, przy drodze gruntowej, ok. 1 km na pld. - wsch. od centrum wsi	zły
51	Rękusy	69/1, 70	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na skraju lasu, w odległości ok. 200 m. od zabudowań wsi	
52	Romejki	113	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, przy drodze leśnej Romejki-Babki Gąseckie	zły
53	Ropele	106	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, ok. 500 m. od drogi Ropele-Laski Wielkie w kierunku wsch.	zły
54	Rożyńsk	304/1	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, w odległości ok. 1,5 km. na pld. od wsi Rożyńsk, po wsch. Stronie drogi gruntowej prowadzącej przez las od Rożyńska do drogi Ogródek-Ruska Wieś	zły
55	Rymki	30	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-3519	31.05.1993 r.	wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 1 km na pld. - wsch. od zabudowań wsi Rymki	zły
56	Sajzy	22	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			na terenie zalesionym, po zach. stronie drogi Sajzy-Połom, na pld. - wsch. brzegu Jeziora Leśmiady	zły
57	Sędki	702	cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą zbiorową z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.			w lesie, po zach. Stronie drogi leśnej wiodącej od drogi Kalinowo-Elk do miejscowości Przykópka	b. zły
58	Siedliska	86	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pól uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 700 m. pld. - zach. od wsi	zły
59	Siedliska	276/1	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914-15 r.			ok. 300 m. na pld. Od drogi w zach. Części wsi, po wsch. Stronie drogi gruntowej prowadzącej w kierunku Jeziora Sunowo	b. dobry
60	Siedliska	223/3	mogiła zbiorowa, wojenna z czasów I wojny światowej	1914-15 r.			za wiaduktem kolejowym na linii Elk-Orzysz	b. dobry
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania

61	Straduny	44	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-3162	27.06.1991r.	po zach. stronie drogi Elk-Olecko, ok. 50 m. na ptn. od skrzyżowania dróg w Stradunach	dobry
62	Straduny	270	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-3185	02.09.1991 r.	w lesie, na lekkim wzniesieniu, przy drodze Straduny-Elk	zły
63	Straduny	40	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			po zach. stronie drogi Elk-Olecko, ok. 200 m. na ptn. od skrzyżowania dróg w Stradunach	zły
64	Suczki	82	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 500 m. na zach. od zabudowań wsi	zły
65	Szarejki	263/4	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			w lesie, ok. 800 m. na pld. - zach. od wsi, przy drodze gruntowej Szarejki-Mąki	zły
66	Szarek	140, 141	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej łącznie z aleją prowadzącą na cmentarz	1914=15 r.	A-3214	15.11.1991 r.	na wzgórzu, po pld. Stronie drogi gruntowej Chruściele-Szarek	dobry
67	Szeligi	25	cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.	A-3167	27.06.1991 r.	w lesie, nad Jeziorem Selmet Wielki, w odległości ok. 500 m. na pld. - wsch. od zabudowań wsi	b. dobry
68	Śniepie	15/4, 16, 17, 24, 25, 26	cmentarz ewangelicki, dawny oraz dwie zbiorowe mogiły żołnierzy niemieckich i rosyjskich z czasów I wojny światowej	poł. XIX w.	A-3215	15.11.1991 r.	wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 800 m. w kierunku ptn. - wsch. od skrzyżowania dróg we wsi	zły
69	Talki	15, 16	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 200 m. na zach. od zabudowań wsi	zły
70	Talusy	102	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1014-15 r.	A-3182	02.08.1991 r.	na zalesionym wzgórzu, w odległości ok. 400 m. na ptn. od skrzyżowania drogi Elk - Orzysz z drogą Talusy-Moldzie	b. dobry
ID	Miejsco-wość	Nr Ewid. Działki	Obiekt	Datowanie	Nr rej.	Data wpisu do rejestru	Położenie cmentarza	Stan zachowania
71	Talusy	64/5, 64/20, 64/13	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości 400 m. na ptn. - zach. od skrzyżowania drogi Elk-Orzysz z drogą gruntową Talusy-Moldzie	zły
72	Tracze	12	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 100 m. na ptn. - wsch. od zabudowań wsi	zły
73	Tracze	2	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 150 m. na ptn. - zach. od zabudowań wsi	zły
74	Wityny	565/3	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			wśród pół uprawnych, na lekkim wzniesieniu, w odległości ok. 400 m. na pld. - zach. od zabudowań wsi	zły

75	Woszczele	210	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.	A-3186	02.09.1991 r.	w lesie, na lekkim wzniesieniu, po pñ. stronie drogi Woszczele-Grabnik	ży
76	Zdedy	6	cmentarz ewangelicki, dawny	poł. XIX w.			po pñd. Stronie drogi Mostoty-Zdedy, w odległości ok. 300 m. w kierunku wsch. od zabudowań wsi	ży

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 7 ze zm.) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Ełk funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Rejestr zabytków dla danego województwa prowadzony jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się przede wszystkim zabytki nieruchome. Podstawą wpisu jest decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydana z urzędu, na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Jak wynika z ustawy, do rejestru mogą być wpisywane także inne elementy takie jak otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Prawo nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru zabytków ruchomych - dokonywanego na wniosek właściciela jak i z urzędu w sytuacji uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Działania organu konserwatorskiego nakierowane są na zachowanie nie tylko wyglądu zewnętrznego poszczególnych budynków, determinującego ogólny wygląd i kształt układu urbanistycznego, lecz także istniejących relacji przestrzennych pomiędzy zabudową i zielenią (m.in. zespoły dworsko-parkowe). Dlatego też pomimo że budynki znajdujące się na terenie takiego układu nie są objęte indywidualnym wpisem do rejestru zabytków, to przeprowadzenie przy nich jakichkolwiek prac konserwatorskich i restauratorskich, jak również robót budowlanych oraz podejmowanie przy nich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany ich wyglądu, może zostać dokonane tylko po uzyskaniu pozwolenia konserwatorskiego. Ingerencja w bryłę budynku, jego elewację i wygląd zewnętrzny, która nie jest zgodna z przyjętą praktyką konserwatorską, będzie bowiem wpływać ujemnie na całą historyczną substancję danego układu urbanistycznego, powodując trwałe uszczerbek dla jego walorów zabytkowych.

Na terenie gminy Ełk znajduje się 39 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków WKZ i tym samym objętych ochroną prawną. Poniższa tabela przedstawia zestawienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków w podziale na poszczególne gminy (stan na listopad 2017 r.).

Tabela 2. Zabytki nieruchomości gminy Elk wpisane do rejestru zabytków.

ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Datowanie	Numery rej.	Data wpisu do rej.
1	Bajtkowo	19-321	11	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. Matki Bożej Różańcowej w zespole sakralnym	221	1895 r.	A-2716 A-3824	10.03.1989 r. 26.05.1995 r.
2	Bajtkowo	19-321	11	plebania w zespole sakralnym kościoła parafialnego	8/2	k. XIX w.	A-3824	26.05.1995 r.
3	Bajtkowo	19-321		kwatery wojenna z czasów I wojny światowej	221	1914-15	A-3689	05.05.1994 r.
4	Bajtkowo	19-321		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	118/1	1914-15	A-3690	05.05.1994 r.
5	Bartosze	19-300		mogiła zbiorowa żołnierzy rosyjskich z czasów I i II wojny światowej	129/1	1914-15	A-3216	15.11.1991 r.
6	Chełchły	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	2/1	poł. XIX w.	A-2616	11.01.1989 r.
7	Chrzanowo	19-311		cmentarz ewangelicki dawny wraz z drogą dojazdową	93	poł. XIX w.	A-3823	26.05.1995 r.
8	Karbowskie	19-320		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	91	1914-15	A-3691	05.05.1994 r.
9	Lega	19-311	8	dwór w zespole dworsko-folwarcznym I	18/3	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
10	Lega	19-311		jałownik w zespole dworsko-folwarcznym I	18/3	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
11	Lega	19-311		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	18/2, 18/3, 187, 188/1	pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
12	Lega	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	255	poł. XIX w.	A-3171	27.06.1991 r.
13	Mrozy Wielkie	19-301	d. Elk, ul. Kolejowa	cmentarz wojenny żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	556	1914-15	A-3409	26.10.1992 r.
14	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Małeckich	młyn wodny w zespole młyńskim	39/5, 74, 75/1	k. XIX w.	A-3504	24.05.1993 r.
15	Oracze	19-325	11	budynek mieszkalny	55/3	k. XIX w.	A-590	27.11.1966 r.
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Datowanie	Numery rej.	Data wpisu do rej.
16	Ruska Wieś	19-321	6	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	14/16	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
17	Ruska Wieś	19-321		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
18	Ruska Wieś	19-321		wiata-szopa w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
19	Ruska Wieś	19-321		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	k. XIX w. - pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
20	Ruska Wieś	19-321		obora w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
21	Ruska Wieś	19-321		stolarnia w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
22	Ruska Wieś	19-321		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	12/58, 14/19	pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
23	Rymki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	30	poł. XIX w.	A-3519	31.05.1993 r.
24	Straduny	19-325	ul. Kopernika 1	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. MB Królowej Korony Polskiej	233	1736-38 r.	A-594	30.11.1966 r.

25	Straduny	19-325		bryła i elewacja (także rampa znajdująca się od strony elewacji frontowej - północnej) budynku dawnego młyna, następnie magazynu zbożowego	198	k. XIX w.	A-4477	26.09.2007 r.
26	Straduny	19-325		gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
27	Straduny	19-325		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
28	Straduny	19-325		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
29	Straduny	19-325		obora III w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
30	Straduny	19-325		cielętnik-magazyn w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
31	Straduny	19-325		łamus w zespole dworsko-folwarcznym	211/51	1929 r.	A-3885	24.04.1996 r.
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Datowanie	Numery rej.	Data wpisu do rej.
32	Straduny	19-325		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	211/54	k. XIX w.	A-1603 A-3885	12.11.1985 r. 24.04.1996 r.
33	Straduny	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	44	poł. XIX w.	A-3162	27.06.1991 r.
34	Straduny	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	270	poł. XIX w.	A-3185	02.09.1991 r.
35	Szarek	19-321		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej łącznie z aleją prowadzącą na cmentarz	140, 141	1914=15 r.	A-3214	15.11.1991 r.
36	Szeligi	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	25	poł. XIX w.	A-3167	27.06.1991 r.
37	Śniepie	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny oraz dwie zbiorowe mogiły żołnierzy niemieckich i rosyjskich z czasów I wojny światowej	15/4, 16, 17, 24, 25, 26	poł. XIX w.	A-3215	15.11.1991 r.
38	Talusy	19-300		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	102	1014-15 r.	A-3182	2.08.1991 r.
39	Woszczele	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	210	poł. XIX w.	A-3186	02.09.1991 r.

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru rejestrów na terenie gminy Ełk:

1. kwatera żołnierska z I wojny światowej przy kościele parafialnym rzymskokatolickim w Bajtkowie, gmina Ełk.
2. Zbiorowa mogiła żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej w Bartoszach, gm. Ełk (po płn. - zach. stronie szosy Ełk-Orzysz) – w Bartoszach.
3. Dwie zbiorowe mogiły żołnierzy niemieckich i rosyjskich z I wojny światowej na cmentarzu ewangelickim (Śniepie – cmentarz ewangelicki).
4. Zabytki rzeźby i malarstwa stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Stradunach.
5. Zabytki rzeźby, malarstwa i rzemiosła artystycznego stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Stradunach.

5.3.3 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzeniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W powyższych dokumentach określa się m.in. rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu, a także ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w planie. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Projekty i zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Kwestie dotyczące ochrony zabytków dla gminy Ełk zostały omówione w podrozdziale **5.1.3 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk**.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
 3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).
 - Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Ełk została opracowana w 2013 r. i zaktualizowana przy opracowaniu obecnego GPOnZ (2017 r.). Z ewidencji zostało wyłączonych 9 obiektów, ze względu na to, iż zostały wyburzone.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Ełk przedstawia tabela poniżej (tabela nr 3).

Tabela 3. Zabytki znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Elk.

ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
1	Bajtkowo	19-321	11	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. Matki Bożej Różańcowej w zespole sakralnym	221	mur.	1895 r.	A-2716 A-3824	10.03.1989 r. 26.05.1995 r.
2	Bajtkowo	19-321	11	Plebania w zespole sakralnym kościoła parafialnego	8/2	mur.	k. XIX w.	A-3824	26.05.1995 r.
3	Bajtkowo	19-321	10	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym	225/8	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
4	Bajtkowo	19-321	7	Dom rządcy w zespole dworsko-folwarcznym	104/6	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
5	Bajtkowo	19-321		Owczarnia-stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	104/6	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
6	Bajtkowo	19-321		Magazyn zbożowy w zespole dworsko-folwarcznym	102	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
7	Bajtkowo	19-321		Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	99	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
8	Bajtkowo	19-321		Stelmacharnia w zespole dworsko-folwarcznym	100	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
9	Bajtkowo	19-321		Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	97/1, 97/4		pocz. XX w.		
10	Bajtkowo	19-321	16	Budynek dworca w zespole stacji kolejowej	102/4	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
11	Bajtkowo	19-321	16a	Budynek szaletu w zespole stacji kolejowej	102/5	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
12	Bajtkowo	19-321		Budynek gospodarczy I w zespole stacji kolejowej	102/5	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
13	Bajtkowo	19-321		Budynek gospodarczy II w zespole stacji kolejowej	102/3	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
14	Bajtkowo	19-321		Kwatera wojenna z czasów I wojny światowej	221		1914-15	A-3689	05.05.1994 r.
15	Bajtkowo	19-321		Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	118/1		1914-15	A-3690	05.05.1994 r.
16	Bajtkowo	19-321		Cmentarz ewangelicki, dawny	264/1		poł. XIX w.		
17	Bajtkowo	19-321	Bajtkowo-Śniepie-Borki-Bobry (droga nr 65)	aleja przydrożna	116/1, 77, 158, 5, 40, 34/1, 44, 275/3, 36, 274/2, 31, 35, 283/3, 25/4		pocz. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
18	Barany	19-321	2	budynek mieszkalny	15/4	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
19	Barany	19-321	9	budynek szkolny	100/2	mur.	pocz. XX w.		
20	Barany	19-321	23	budynek mieszkalny	105	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
21	Barany	19-321	23	budynek mieszkalny	105	drew.-mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
22	Barany	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny z dwiema mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	611		poł. XIX w.		
23	Bartosze	19-300		mogiła zbiorowa żołnierzy rosyjskich z czasów I i II wojny światowej	129/1		1914-15	A-3216	15.11.1991 r.
24	Bartosze	19-300		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	131, 132/3		1914-1915 r.		
25	Bartosze	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	55		poł. XIX w.		
26	Bartosze	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	45		poł. XIX w.		
27	Bienie	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	20		poł. XIX w.		
28	Buczki	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny	109		poł. XIX w.		
29	Buniaki	19-300	1	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	143/11	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
30	Buniaki	19-300		Stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	143/11	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
31	Buniaki	19-300		magazyn paszowy w zespole dworsko-folwarcznym	143/11	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		

32	Buniaki	19-300		jałownik w zespole dworsko-folwarcznym	143/11	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
33	Buniaki	19-300		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	143/11	mur.	k. XIX, pocz. XX w.		
34	Chełchły	19-300	21	budynek mieszkalny	35/2	mur.	1928 r.		
35	Chełchły	19-300	26	budynek szkolny	20	mur.	pocz. XX w.		
36	Chełchły	19-300	31	dwór w zespole dworsko-folwarcznym I	90/5	mur.	pocz. XX w.		
37	Chełchły	19-300		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym I	90/5	mur.	pocz. XX w.		
38	Chełchły	19-300		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym I	90/5	mur.	pocz. XX w.		
39	Chełchły	19-300	27	dwór w zespole dworsko-folwarcznym II	19/16	mur.	pocz. XX w.		
40	Chełchły	19-300		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym II	27	mur.	pocz. XX w.		
41	Chełchły	19-300		obora I w zespole dworsko-folwarcznym II	19/21	mur.	pocz. XX w.		
42	Chełchły	19-300		obora II w zespole dworsko-folwarcznym II	19/21	mur.	pocz. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
43	Chełchły	19-300		kuźnia w zespole dworsko-folwarcznym II	24/1	mur.	pocz. XX w.		
44	Chełchły	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	2/1		poł. XIX w.	A-2616	11.01.1989 r.
45	Chojniak	19-311		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	283/37	mur.	pocz. XX w.		
46	Chojniak	19-311		jałownik w zespole dworsko-folwarcznym	283/37	mur.	pocz. XX w.		
47	Chojniak	19-311		magazyn (silos) w zespole dworsko-folwarcznym	283/37	mur.	pocz. XX w.		
48	Chojniak	19-311		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	283/37	mur.	pocz. XX w.		
49	Chojniak	19-311		pozostałości parku w zespole dworsko-folwarcznym	283/37		pocz. XX w.		
50	Chrusciele	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą wojenną z czasów I wojny światowej	41		poł. XIX w.		
51	Chrzanowo	19-311	1	budynek szkolny, ob. Cerkiew grekokatolicka	87/4	drew. - mur.	k. XIX w.		
52	Chrzanowo	19-311	15	dom pracowników kolejowych	5/2	mur.	k. XIX w.		
53	Chrzanowo	19-311		cmentarz ewangelicki dawny wraz z drogą dojazdową	93		poł. XIX w.	A-3823	26.05.1995 r.
54	Chrzanowo	19-311		cmentarz ewangelicki, rodzinny, dawny	50/2, 51		poł. XIX w.		
55	Ciernie	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	181		poł. XIX w.		
56	Czaple	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	51		poł. XIX w.		
57	Guzki	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny	188		poł. XIX w.		
58	Kałęczyny	19-300		dwór w zespole dworsko-folwarcznym	46/6	mur.	pocz. XX w.		
59	Kałęczyny	19-300		dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	46/7	mur.	pocz. XX w.		
60	Kałęczyny	19-300		dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	46/8	mur.	pocz. XX w.		
61	Kałęczyny	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	77		poł. XIX w.		
62	Kałęczyny	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	66		poł. XIX w.		
63	Karbowskie	19-320		Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	91		1914-15	A-3691	05.05.1994 r.
64	Konieczki	19-301	2	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	54/6	mur.	pocz. XX w.		
65	Konieczki	19-301		relikty parku krajobrazowego w zespole dworsko folwarcznym	27		pocz. XX w.		
66	Krokocie	19-301	4	budynek szkolny	8/2	mur.	pocz. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
67	Krokocie	19-301	18	budynek mieszkalny	15/1	mur.	k. XIX - pocz. XX w.		
68	Krokocie	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	16		poł. XIX w.		
69	Lęga	19-311	1	budynek szkolny	23/72	mur.	k. XIX - pocz. XX w.		

70	Lega	19-311	8	dwór w zespole dworsko-folwarcznym I	18/3	mur.	pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
71	Lega	19-311		jałownik w zespole dworsko-folwarcznym I	18/3	mur.	pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
72	Lega	19-311		magazyn zbożowy w zespole dworsko-folwarcznym I	15/5	mur.	pocz. XX w.		
73	Lega	19-311	7	budynek mieszkalny w zespole dworsko-folwarcznym I	15/2	mur.	pocz. XX w.		
74	Lega	19-311		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	18/2, 18/3, 187, 188/1		pocz. XX w.	A-1984	31.03.1987 r.
75	Lega	19-311	11	dwór w zespole dworsko-folwarcznym II	13/2	mur.	pocz. XX w.		
76	Lega	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	255		poł. XIX w.	A-3171	27.06.1991 r.
77	Lega	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	16/2		poł. XIX w.		
78	Lega	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	689		poł. XIX w.		
79	Lega	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	674		poł. XIX w.		
80	Lepaki Małe	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	17		poł. XIX w.		
81	Lepaki Duże	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	26		poł. XIX w.		
82	Lepaki Duże	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	60		poł. XIX w.		
83	Maleczewo	19-321		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	23, 25	mur.	pocz. XX w.		
84	Maleczewo	19-321		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	26	mur.	pocz. XX w.		
85	Maleczewo	19-321		chlewnia w zespole dworsko-folwarcznym	24	mur.	pocz. XX w.		
86	Maleczewo	19-321		kuźnia w zespole dworsko-folwarcznym	16	mur.	pocz. XX w.		
87	Maleczewo	19-321	9	dom-budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym	16	mur.	pocz. XX w.		
88	Maleczewo	19-321	7	trojak w zespole dworsko-folwarcznym	38/1	mur.	pocz. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
89	Maleczewo	19-321		Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	25,26		pocz. XX w.		
90	Maleczewo	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	68		poł. XIX w.		
91	Malinówka Wielka	19-300	5	budynek mieszkalny	38	mur.	pocz. XX w.		
92	Malinówka Wielka	19-300	10	budynek mieszkalny	50/2	mur.	k. XIX - pocz. XX w.		
93	Malinówka Wielka	19-300	11	budynek mieszkalny	79, 86/3	mur.	k. XIX - pocz. XX w.		
94	Malinówka Wielka	19-300	Malinówka Wielka - Bałamutowo (droga nr 1857N)	aleja przydrożna (w granicach gminy Elk)	150/2		pocz. XX w.		
95	Malinówka Wielka	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	1		poł. XIX w.		
96	Małkinie	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	453/3		poł. XIX w.		
97	Miluki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	612		poł. XIX w.		
98	Miluki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą zbiorową żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	20/1		poł. XIX w.		
99	Moldzie	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	22		poł. XIX w.		
100	Mostołty	19-321	17	budynek mieszkalny	90	mur.	k. XIX - p. XX w.		
101	Mostołty	19-321	17	budynek gospodarczy I	90	mur.	k. XIX - p. XX w.		
102	Mostołty	19-321	17	budynek gospodarczy II	90	mur.	k. XIX - p. XX w.		
103	Mrozy Wielkie	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny	127		poł. XIX w.		
104	Mrozy Wielkie	19-301	d. Elk, ul. Kolejowa	cmentarz wojenny żołnierzy rosyjskich z czasów I wojny światowej	556		1914-15	A-3409	26.10.1992 r.
105	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Elcka 18	budynek szkolny	421	mur.	pocz. XX w.		

106	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Małeckich 4	dwór w zespole młyńskim	42/1	mur.	k. XIX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
107	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Małeckich 4	relikty parku w zespole młyńskim	74, 76	mur.	k. XIX w.		
108	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Małeckich	młyn wodny w zespole młyńskim	39/5, 74, 75/1	mur.	k. XIX w.	A-3504	24.05.1993 r.
109	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Małeckich 30	budynek mieszkalny	10	mur.	lata 20/30-te XX w.		
110	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Szosa Bajtkowska 2	stajnia-magazyn zbożowy w zespole dworsko-folwarcznym	469/62	mur.	pocz. XX w.		
111	Nowa Wieś Elcka	19-321	ul. Szosa Bajtkowska 2	chlewnia w zespole dworsko-folwarcznym	469/62	mur.	pocz. XX w.		
112	Nowa Wieś Elcka	19-321		mogiła wojenna z czasów I wojny światowej	248		1915 r.		
113	Nowa Wieś Elcka	19-321		mogiła wojenna z czasów I wojny światowej	40/1		1914-15 r.		
114	Nowa Wieś Elcka	19-321		cmentarz ewangelicki z kwaterą wojenna z czasów I wojny światowej	84		poł. XIX w.		
115	Nowa Wieś Elcka	19-321	Nowa Wieś Elcka-Drygały -Biała Piska (667N -w granicach gminy Elk)	aleja przydrożna (chroniona jako element krajobrazu kulturowego)	274, 133, 47/1, 29, 268, 269		pocz. XX w.		
116	Oracze	19-325	11	budynek mieszkalny	55/3	drewn.	k. XIX w.	A-590	27.11.1966 r.
117	Oracze	19-325	19	budynek mieszkalny	97	drewn.	k. XIX w.		
118	Oracze	19-325	24	budynek mieszkalny	125	drewn.	pocz. XX w.		
119	Oracze	19-325	31	budynek zajazdu w zespole zajazdu	195	mur.	pocz. XX w.		
120	Oracze	19-325	31	budynek gospodarczy w zespole zajazdu	195	mur.	pocz. XX w.		
121	Oracze	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	547		poł. XIX w.		
122	Oracze	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	14		poł. XIX w.		
123	Piaski	19-325	9	budynek mieszkalny	59/9	mur.	k. XIX - p. XX w.		
124	Piaski	19-325	19	budynek szkolny	8/1	mur.	k. XIX - p. XX w.		
125	Piaski	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	361/1		poł. XIX w.		
126	Pistki	19-325	3	Gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	72/1, 73/1	mur.	k. XIX - p. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
127	Pistki	19-325	13	stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	64, 65, 66	mur.	k. XIX - p. XX w.		
128	Pistki	19-325		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	73/1, 69, 81	mur.	k. XIX - p. XX w.		
129	Pistki	19-325	12	budynek mieszkalny w zespole dworsko-folwarcznym I	67/1	drew.	k. XIX - p. XX w.		
130	Pistki	19-325		relikty parku krajobrazowego w zespole dworsko folwarcznym	62/1		k. XIX - p. XX w.		
131	Pistki	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny w zespole dworsko-folwarcznym	76		poł. XIX w.		
132	Płociczno	19-325	3	budynek mieszkalny	59/1, 60/1	mur.	1936 r.		
133	Płociczno	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	154		poł. XIX w.		
134	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	5/21	mur.	przełom XIX i XX w. (budynek) XV w. (założenie przestrzenne)		
135	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	magazyn zbożowy w zespole dworsko-folwarcznym	8/369	mur.	przełom XIX i XX w. (budynek) XV w. (założenie przestrzenne)		
136	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	warsztat w zespole dworsko-folwarcznym	4/67	mur.	przełom XIX i XX w. (budynek) XV w. (założenie przestrzenne)		
137	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	kuźnia w zespole dworsko-folwarcznym	8/348	mur.	przełom XIX i XX w. (budynek) XV w. (założenie przestrzenne)		
138	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	cmentarz rodowy w zespole dworsko-folwarcznym	5/7		przełom XIX i XX w. (budynek) XV w. (założenie przestrzenne)		

139	Podgrodzie	19-300	d. Elk, ul. Zamkowa	pozostałości parku w zespole dworsko-folwarcznym	5/19		przełom XIX i XX w. (budynki) XV w. (założenie przestrzenne)		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
140	Przykópka	19-311	19	budynek dworca oraz mieszkalny pracowników kolejowych	148/2		k. XIX w.		
141	Przykópka	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	679		poł. XIX w.		
142	Przykópka	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	660		poł. XIX w.		
143	Przytuły	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	64		poł. XIX w.		
144	Regiel	19-301	17	budynek mieszkalny	127	mur.	lata 20/30-te XX w.		
145	Regiel - Kolonia	19-301	51	budynek mieszkalny	196	mur.	lata 20/30-te XX w.		
146	Regiel	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny	163/2, 165		poł. XIX w.		
147	Regielnica	19-300	1	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	46/10	mur.	pocz. XX w.		
148	Regielnica	19-300		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	46/39	mur.	pocz. XX w.		
149	Regielnica	19-300		obora w zespole dworsko-folwarcznym	46/39	mur.	pocz. XX w.		
150	Regielnica	19-300		cielętnik w zespole dworsko-folwarcznym	46/9	mur.	pocz. XX w.		
151	Regielnica	19-300		magazyn zbożowy w zespole dworsko-folwarcznym	46/39	mur.	pocz. XX w.		
152	Regielnica	19-300		relikty parku krajobrazowego w zespole dworsko folwarcznym	46/33		pocz. XX w.		
153	Regielnica	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	187/1		poł. XIX w.		
154	Regielnica	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	39/1		poł. XIX w.		
155	Regielnica	19-300	Regielnica - Sordachy	aleja przydrożna	53, 52, 25/1		pocz. XX w.		
156	Rękusy	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny	69/1, 70		poł. XIX w.		
157	Romejki	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	113		poł. XIX w.		
158	Ropele	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny	106		poł. XIX w.		
159	Rożyńsk	12-250	17	budynek szkolny	19/3	mur.	k. XIX - p. XX w.		
160	Rożyńsk	12-250		cmentarz ewangelicki, dawny	304/1		poł. XIX w.		
161	Rożyńsk	12-250	Rożyńsk - Bartosze (1852N)	aleja przydrożna wzdłuż drogi Zelki-Skomack - Wielki - Rożyńsk - Bartosze (droga nr 16)	150, 151, 192, 31/2, 52/3, 47		pocz. XX w.		
162	Ruska Wieś	19-321	6	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	14/16	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
163	Ruska Wieś	19-321		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
164	Ruska Wieś	19-321		wiata-szopa w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
165	Ruska Wieś	19-321		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
166	Ruska Wieś	19-321		obora w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
167	Ruska Wieś	19-321		stolarnia w zespole dworsko-folwarcznym	12/58	mur.	k. XIX - p. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
168	Ruska Wieś	19-321		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	12/58, 14/19		pocz. XX w.	A-2590	12.12.1988 r.
169	Ruska Wieś	19-321	2	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	1/1	mur.	pocz. XX w.		
170	Ruska Wieś	19-321	3	trojak w zespole dworsko-folwarcznym	12/1	mur.	pocz. XX w.		
171	Ruska Wieś	19-321	4	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	12/2	mur.	pocz. XX w.		
172	Ruska Wieś	19-321	5	budynek mieszkalny w zespole dworsko -folwarcznym	12/9	mur.	pocz. XX w.		
173	Rymki	19-321	10	obora w zespole dworsko-folwarcznym	13	mur.	k. XIX w.		
174	Rymki	19-321	10	stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	13	mur.	k. XIX w.		

175	Rymki	19-321	8	sześciorak w zespole dworsko-folwarcznym	8/1	mur.	k. XIX w.		
176	Rymki	19-321	8	budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym	8/2	mur.	k. XIX w.		
177	Rymki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	30		poł. XIX w.	A-3519	31.05.1993 r.
178	Sajzy	19-321	10	budynek szkolny	38	mur.	pocz. XX w.		
179	Sajzy	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	22		poł. XIX w.		
180	Sędki	19-311	4	budynek mieszkalny	39/4, 42/1	mur.	1913 r.		
181	Sędki	19-311		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłą zbiorową z czasów I wojny światowej	702		poł. XIX w.		
182	Sędki	19-311	Sędki-Pisanica-Borzemy - granica województwa (Pomiany), droga nr 16	aleja przydrożna (w granicach gminy Elk)	129, 130, 134, 135		pocz. XX w.		
183	Siedliska	19-300	52	budynek szkolny	82/14	mur.	pocz. XX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
184	Siedliska	19-300	67A	budynek dworca w zespole stacji kolejowej Elk-Zachód	252/4	mur.	k. XX w.		
185	Siedliska	19-300		budynek gospodarczy w zespole stacji kolejowej Elk-Zachód	252/4	mur.	k. XX w.		
186	Siedliska	19-300		budynek magazynu w zespole stacji kolejowej Elk-Zachód	252/6	mur.	k. XX w.		
187	Siedliska	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	86		poł. XIX w.		
188	Siedliska	19-300		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	276/1		1914-15 r.		
189	Siedliska	19-300		mogiła zbiorowa, wojenna z czasów I wojny światowej	223/3		1914-15 r.		
190	Straduny	19-325	ul. Kopernika 1	kościół ewangelicki, obrzyskokatolicki, parafialny p.w. MB Królowej Korony Polskiej	233	mur.	1736-38 r.	A-594	30.11.1966 r.
191	Straduny	19-325	ul. 1 Maja 1	budynek mieszkalny	591/1, 591/2	mur.	pocz. XX w.		
192	Straduny	19-325	ul. 1 Maja 7	dwór (dom młynarza)	197/2	mur.	1921 r.		
193	Straduny	19-325		bryła i elewacja (także rampa znajdująca się od strony elewacji frontowej - północnej) budynku dawnego młyna, następnie magazynu zbożowego	198	mur.	k. XIX w.	A-4477	26.09.2007 r.
194	Straduny	19-325		gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	mur.	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
195	Straduny	19-325		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	mur.	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
196	Straduny	19-325		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	mur.	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
197	Straduny	19-325		obora III w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	mur.	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
198	Straduny	19-325		cielętnik-magazyn w zespole dworsko-folwarcznym	211/58	mur.	k. XIX w.	A-3885	24.04.1996 r.
199	Straduny	19-325		lamus w zespole dworsko-folwarcznym	211/51	mur.	1929 r.	A-3885	24.04.1996 r.
200	Straduny	19-325		park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	211/54		k. XIX w.	A-1603 A-3885	12.11.1985 r. 24.04.1996 r.
201	Straduny	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	44		poł. XIX w.	A-3162	27.06.1991 r.
202	Straduny	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	270		poł. XIX w.	A-3185	02.09.1991 r.
203	Straduny	19-325		cmentarz ewangelicki, dawny	40		poł. XIX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
204	Straduny	19-325	w kierunku Malinówki	aleja przydrożna wzdłuż drogi 655 - Orłowo - Wronki - Połom - Straduny	8		pocz. XX w.		
205	Suczki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	82		poł. XIX w.		
206	Szarejki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	263/4		poł. XIX w.		

207	Szarek	19-321		dwór w zespole dworsko-folwarcznym	118	mur.	k. XIX - p. XX w.		
208	Szarek	19-321		obora I w zespole dworsko-folwarcznym	118	mur.	k. XIX - p. XX w.		
209	Szarek	19-321		obora II w zespole dworsko-folwarcznym	118	mur.	k. XIX - p. XX w.		
210	Szarek	19-321		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	118	mur.	k. XIX - p. XX w.		
211	Szarek	19-321	1	dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	151	mur.	k. XIX - p. XX w.		
212	Szarek	19-321	2	dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	156	mur.	k. XIX - p. XX w.		
213	Szarek	19-321	7	dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	169	mur.	k. XIX - p. XX w.		
214	Szarek	19-321		relikty parku w zespole dworsko-folwarcznym	125/1		k. XIX - p. XX w.		
215	Szarek	19-321		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej łącznie z aleją prowadzącą na cmentarz	140, 141		1914=15 r.	A-3214	15.11.1991 r.
216	Szeligi	19-301	33	budynek szkolny	47/4	mur.	pocz. XX w.		
217	Szeligi	19-301		cmentarz ewangelicki, dawny z mogiłami wojennymi z czasów I wojny światowej	25		poł. XIX w.	A-3167	27.06.1991 r.
218	Śniepie	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny oraz dwie zbiorowe mogiły żołnierzy niemieckich i rosyjskich z czasów I wojny światowej	15/4, 16, 17, 24, 25, 26		poł. XIX w.	A-3215	15.11.1991 r.
219	Talki	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	15, 16		poł. XIX w.		
220	Talusy	19-300		dwór w zespole dworsko-folwarcznym	38/10	mur.	k. XIX - p. XX w.		
221	Talusy	19-300		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	38/6, 38/5	mur.	k. XIX - p. XX w.		
222	Talusy	19-300		magazyn paszowy w zespole dworsko-folwarcznym	38/6, 80, 40/9	mur.	k. XIX - p. XX w.		
223	Talusy	19-300		czworak w zespole dworsko-folwarcznym	45/13	mur.	k. XIX - p. XX w.		
224	Talusy	19-300		dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	45/12	mur.	k. XIX - p. XX w.		
225	Talusy	19-300		cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	102		1014-15 r.	A-3182	2.08.1991 r.
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
226	Talusy	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	64/5, 64/20, 64/13		poł. XIX w.		
227	Tracze	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	12		poł. XIX w.		
228	Tracze	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	2		poł. XIX w.		
229	Wityny	19-300	18	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	603	mur.	pocz. XX w.		
230	Wityny	19-300		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	596	mur.	pocz. XX w.		
231	Wityny	19-300		cielętnik-stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	596	mur.	pocz. XX w.		
232	Wityny	19-300	11	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	59/9	mur.	pocz. XX w.		
233	Wityny	19-300	14	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	53/42	mur.	pocz. XX w.		
234	Wityny	19-300	15	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	53/41	mur.	pocz. XX w.		
235	Wityny	19-300	16	czworak w zespole dworsko-folwarcznym	59/5	mur.	pocz. XX w.		
236	Wityny	19-300		Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	604/6, 604/7		pocz. XX w.		
237	Wityny	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	565/3		poł. XIX w.		
238	Woszczele	19-300	ul. Lipowa 6	budynek dworca kolejowego	143/2	mur.	k. XIX w.		
239	Woszczele	19-300	ul. Lipowa 7	dom pracowników kolejowych	144	mur.	k. XIX w.		
240	Woszczele	19-300	7	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	3, 5	mur.	pocz. XX w.		
241	Woszczele	19-300		stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	3	mur.	pocz. XX w.		
242	Woszczele	19-300		stajnia w zespole dworsko-folwarcznym	5	mur.	pocz. XX w.		
243	Woszczele	19-300		obora w zespole dworsko-folwarcznym	3	mur.	pocz. XX w.		

244	Woszczele	19-300		cmentarz ewangelicki, dawny	210		poł. XIX w.	A-3186	02.09.1991 r.
245	Zdedy	19-321	4	budynek mieszkalny	29/4	mur.	pocz. XX w.		
246	Zdedy	19-321	9	budynek szkolny	71/2	mur.	pocz. XX w.		
247	Zdedy	19-321		cmentarz ewangelicki, dawny	6		poł. XIX w.		
248	Teren kolejowy d. Elk-Szyba, ob. teren należący do Gminy Elk	19-300		budynek dworca kolejowego Szyba-Wschód	556	mur.-drew.	k. XIX w.		
ID	Miejscowość	Kod	Lokalizacja	Obiekt	Nr. Działki	Stan zach.	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
249	Elk - Wiśniowo-Elckie - Kopijki - granica województwa (Rajgród)	19-300		aleja przydrożna (w granicach gminy Elk)	306, 307, 29/4, 48/14, 29/3, 53, 128/2, 128/1, 128/3		pocz. XX w.		

5.5 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Kędzierzyn-Koźle. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Teren gminy Ełk jest stosunkowo dobrze przebadany pod kątem archeologicznym. Systematyczne badania powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski objęły około 50 % obszaru gminy, zaś prace wykopaliskowe prowadzono na kilku stanowiskach (m.in. Miluki, Bajtkowo). Na terenie gminy znajduje się 409 stanowisk archeologicznych. Duża liczba stanowisk pochodzi z epoki kamienia (głównie obozowiska z późnego paleolitu i mezolitu). Występują także obiekty z późniejszych okresów, a zwłaszcza z okresu rzymskiego, wczesnego średniowiecza i średniowiecza. Obok licznych osad spotyka się również grodziska (m.in. w Bajtkowie i Szeligach). Najwięcej stanowisk archeologicznych występuje w Stradunach (50), Milukach (21) i Sędki (16).

Do rejestru zabytków archeologicznych wpisane są cztery stanowiska (Bajtkowo st. 1, Ełk st. 3 i 4 oraz Szeliży st. 1). Duże walory krajobrazowe posiadają również domniemane grodziska, kopce i kurhany w: Bajtkowo (st. 1 grodzisko), Buczkach (st. 2 kurhan, st. 1, 4 grodzisko), Ledze (st. 1 kopiec-grodzisko, st. 10 grodzisko), Malinówce Wielkiej (st. 1 kurhan, st. 3 grodzisko), Mąkach (st. 7, kurhan), Mrozach Wielkich (st. 1 grodzisko), Pistkach (st. 3, cmentarzysko kurhanowe), Oraczach (st. 6, kurhan), Płocicznie (st. 5, kurhan), Przytułach (st. 3, cmentarzysko kurhanowe, st. 12, kurhan), Regielnicy (st. 1, kurhan), Rydzewie (st. 4, kurhan), Stradunach (st. 1 grodzisko), Talusach (st. 1 grodzisko), Woszczelach (st. 2, 5, kurhan), Wiśniowo Ełckie (st. 1, cmentarzysko kurhanowe). Pozostałe stanowiska należą do tzw. obiektów płaskich, nie wyróżniających się w terenie. Do najciekawszych pod względem poznawczym należą: obozowisko od mezolitu po epokę brązu i osada z okresu rzymskiego w Giżach (st. 4), obozowisko mezolityczne, osady z neolitu, epoki brązu, okresu rzymskiego, wędrowek ludów i wczesnego średniowiecza w Milukach (st. 4), obozowisko z epoki kamienia, osada średniowieczna oraz nowożytna huta szkła w Sajzach (st. 12) oraz wielokulturowe stanowisko w Stradunach (st. 13).

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie gminy Elk.

ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
1	Bajtkowo	1	1	25-78	Grodzisko	Średniowiecze (XIII - XV w.)	C-034 z 7.03.1966 r.
2	Bajtkowo	2	31	24-78	Obozowisko Osada	Epoka kamienia Wczesne epoka żelaza	
3	Bajtkowo	3	32	24-78	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
4	Bajtkowo	4	33	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
5	Bajtkowo	5	3	25-78	Osada	Średniowiecze	
6	Bajtkowo	6	4	25-78	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
7	Bajtkowo	7	5	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
8	Bajtkowo	8	6	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
9	Bajtkowo	9	7	25-78	Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - wczesna epoka żelaza Późne średniowiecze	
10	Barany	1	4	24-79	Znalezisko luźne	Okres wpływów rzymskich	
11	Barany	2	9	23-78	Obozowisko	Paleolit i mezolit	
12	Barany	3	5	24-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka żelaza	
13	Barany	4	6	24-79	Ślad osadnictwa	Neolit - wczesna epoka brązu	
14	Barany	5	7	24-79	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu	
15	Barany	6	8	24-79	Ślad osadnictwa Osada ?	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
16	Barany	7	43	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
17	Barany	8	1	24-78	Osada	Okres lateński	
18	Barany	9	6	24-78	Obozowisko Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
19	Barany	10	7	24-78	Osada	Okres nowożytny	
20	Bartosze	1	14	23-78	Cmentarzysko	Późny okres wpływów rzymskich	
21	Bartosze	2	15	23-78	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
22	Bartosze	3	16	23-78	Ślad osadnictwa	Neolit	
23	Bartosze	4	17	23-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
24	Bartosze	5	18	23-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
25	Białojany	1	19	24-77	Osada	Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów	
26	Białojany	2	20	24-77	Ślad osadnictwa	Późny paleolit	
27	Białojany	3	21	24-77	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
28	Białojany	4	22	24-77	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Wczesna epoka żelaza - okres wpływów rzymskich Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	
29	Białojany	5	23	24-77			
30	Bienie	1	5	22-78	Osada	Wczesna epoka żelaza	
31	Bienie	2	27	22-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
32	Bienie	3	11	23-78	Obozowisko Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Późne średniowiecze Okres nowożytny	
33	Borki	1	2	25-78	Osada nawodna	Wczesna epoka żelaza	

34	Borki	2	18	25-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - wczesna epoka żelaza Późne średniowiecze Okres nowożytny	
35	Borki	3	19	25-78	Ślad osadnictwa Osada	Mezolit- wczesna epoka żelaza Okres nowożytny	
36	Borki	4	20	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
37	Buczki	1	14	23-79	Grodzisko ?	Wczesne średniowiecze ?	
38	Buczki	2	5	22-80	Kurhan ?	Chronologia nieokreślona	
39	Buczki	3	16	23-79	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
40	Buczki	4	15	23-79	Grodzisko ? Osada	Wczesne średniowiecze ? Późne średniowiecze - okres nowożytny	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
41	Buczki	5	34	23-79	Ślad osadnictwa Osada	Chronologia nieokreślona Okres nowożytny (od XVI w.)	
42	Chełchy	1	2	21-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
43	Chełchy	2	3	21-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Epoka brązu lub epoka żelaza	
44	Chełchy	3	4	21-80	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
45	Chełchy	4	10	21-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
46	Chełchy	5	11	21-80	Osada	Późny okres wpływów rzymskich	
47	Chełchy	6	18	21-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	
48	Chełchy	7	19	21-80	Ślad osadnictwa	Okres wędrówek ludów	
49	Chełchy	8	10	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
50	Chełchy	9	16	22-80	Ślad osadnictwa	Okres średniowieczny	
51	Chełchy	10	17	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres średniowieczny Okres nowożytny	
52	Chełchy	11	18	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres średniowieczny Okres nowożytny	
53	Chełchy	12	19	22-80	Ślad osadnictwa	Okres średniowieczny	
54	Chełchy	13	20	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze Okres średniowieczny	
55	Chruściele	1	5	23-78	Obozowisko	Paleolit i mezolit	
56	Chruściele	2	6	23-78	Obozowisko	Mezolit	
57	Chruściele	3	7	23-78	Obozowisko	Mezolit	
58	Chruściele	4	23	23-78	Osada	Średniowiecze	
59	Chruściele	5	24	23-78	Obozowisko Osada Osada	Epoka kamienia Późne średniowiecze Okres nowożytny	
60	Chruściele	6	25	23-78	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze	
61	Chruściele	7	26	23-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
62	Chrzanowo	1	28	22-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
63	Ciernie	1	34	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
64	Czaple	1	5	21-80	Ślad osadnictwa	Okres średniowieczny	
65	Czaple	2	6	21-80	Osada Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze XIX w.	
66	Czaple	3	7	21-80	Ślad osadnictwa	XIX w.	
67	Czaple	4	42	21-79	Ślad osadnictwa Osada Osada	Średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
68	Elk	3	2	23-79	Osada	Pradzieje	C-133 z 10.10.1973 r.
69	Elk	4	3	23-79	Osada	Pradzieje	C-122 z 07.11.1980 r.
70	Giże	1	22	23-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	

71	Gize	2	23	23-80	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu	
72	Gize	3	24	23-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - wczesna epoka brązu Późne średniowiecze	
73	Gize	4	25	23-80	Obozowisko - osada ? Osada	Mezolit - epoka brązu Wczesny okres wpływów rzymskich	
74	Gize	5	30	23-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
75	Gize	6	36	23-80	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza Późne średniowiecze Okres nowożytny	
76	Gize	7	6	24-80	Ślad osadnictwa Osada	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	
77	Guzki	1	31	23-77	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
78	Guzki	2	32	23-77	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
79	Guzki	3	33	23-77	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Chronologia nieokreślona	
80	Karbowskie	2	22	24-78	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Wczesna epoka żelaza	
81	Karbowskie	3	23	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
82	Karbowskie	4	24	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
83	Karbowskie	5	25	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
84	Karbowskie	6	26	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
85	Karbowskie	7	27	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
86	Karbowskie	8	28	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
87	Karbowskie	9	29	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
88	Karbowskie	10	30	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
89	Konieczki	1	46	22-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
90	Konieczki	2	50	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późny paleolit Średniowiecze	
91	Koziki	1	12	23-80	Osada Ślad osadnictwa	Okres nowożytny Późne średniowiecze	
92	Koziki	2	13	23-80	Ślad osadnictwa Osada Osada	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
93	Koziki	3	37	23-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późny paleolit Mezolit - epoka żelaza	
94	Koziki	4	38	23-80	Osada Osada	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
95	Krokocie	1	26	22-79	Ślad osadnictwa Osada Osada ? Osada ?	Epoka kamienia - epoka brązu Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
96	Krokocie	2	27	22-79	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu	
97	Krokocie	3	28	22-79	Ślad osadnictwa Osada ?	Mezolit - epoka żelaza Średniowiecze	
98	Krokocie	4	32	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
99	Krokocie	5	33	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
100	Krokocie	6	43	21-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
101	Lega	1	2	22-80	Kopiec - grodzisko ?	Wczesne średniowiecze ?	
102	Lega	2	3	22-80	Osada ?	Okres starożytny	
103	Lega	3	7	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
104	Lega	4	8	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
105	Lega	5	9	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
106	Lega	6	11	22-80	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	

ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
107	Lega	7	12	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
108	Lega	8	14	22-80	Ślad osadnictwa Osada	Okres średniowieczny Okres nowożytny	
109	Lega	9	15	22-80	Ślad osadnictwa Osada ?	Okres starożytny Późne średniowiecze	
110	Lega	10	41	22-80	Grodzisko ?	Wczesne średniowiecze	
111	Lega	11	42	22-80	Ślad osadnictwa	Neolit	
112	Lepaki Wielkie	1	1	23-78	Osada	Wczesne średniowiecze	
113	Lepaki Wielkie	2	10	23-78	?	?	
114	Lepaki Wielkie	3	16	23-77	Osada Osada	Okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	
115	Lepaki Wielkie	4	17	23-77	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze Średniowiecze	
116	Lepaki Wielkie	5	18	23-77	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich	
117	Malinówka Wielka	1	1	21-78	Kurhan	Wczesna epoka żelaza	
118	Malinówka Wielka	2	2	21-78	Kopiec - cmentarz ?	Okres nowożytny ?	
119	Malinówka Wielka	3	3	21-78	Grodzisko	Wczesne średniowiecze	
120	Malinówka Wielka	4	38	21-78	Osada Osada	Późna faza wczesnego średniowiecze - średniowiecze Okres nowożytny	
121	Malinówka Wielka	5	43	21-78	Osada Ślad osadnictwa	Średniowiecze Okres nowożytny	
122	Malinówka Wielka	6	44	21-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
123	Malinówka Wielka	7	45	21-78	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
124	Malinówka Wielka	8	46	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza Wczesne średniowiecze	
125	Malinówka Wielka	9	47	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
126	Małkinie	1	4	22-78	Obozowisko	Późny paleolit - mezolit	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
127	Małkinie	2	25	22-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
128	Małkinie	3	26	22-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesna epoka żelaza Chronologia nieokreślona	
129	Mąki	1	3	24-78	Osada	Wczesne średniowiecze	
130	Mąki	2	4	24-78	Osada	Okres późno lateński i rzymski	
131	Mąki	3	5	24-78	Osada	Wczesne średniowiecze	
132	Mąki	4	10	24-78	Megalit ?	Neolit ?	
133	Mąki	5	11	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
134	Mąki	6	12	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
135	Mąki	7	13	24-78	Kurhan ?	Wczesna epoka żelaza ?	
136	Miluki	1	1	22-79	Osada	Mezolit - neolit	
137	Miluki	2	18	22-79	Obozowisko Osada Osada Osada Osada	Neolit - epoka brązu Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
138	Miluki	3	19	22-79	Obozowisko Osada Osada Osada	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	

139	Miluki	4	20	22-79	Osada Osada Cmentarzysko Osada Osada Osada Ślad osadnictwa	Mezolit - neolit Epoka brązu - wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
140	Miluki	5	25	22-79	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
141	Miluki	6	35	22-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze - średniowiecze Okres nowożytny	
142	Miluki	7	36	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
143	Miluki	8	37	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka brązu	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
144	Miluki	9	38	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka brązu Wczesne średniowiecze Okres nowożytny	
145	Miluki	10	39	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu Okres wpływów rzymskich ? Średniowiecze Okres nowożytny	
146	Miluki	11	40	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa Osada ? Osada ?	Mezolit - wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze ? Średniowiecze Okres nowożytny	
147	Miluki	12	41	22-79	Obozowisko ? Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka brązu Wczesne średniowiecze	
148	Miluki	13	42	22-79	Osada	Średniowiecze	
149	Miluki	14	43	22-79	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu	
150	Miluki	15	44	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu Starożytność	
151	Miluki	16	45	22-79	Obozowisko Osada Osada ?	Mezolit - neolit Średniowiecze Okres nowożytny	
152	Miluki	17	47	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
153	Miluki	18	48	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze	
154	Miluki	19	49	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich ? Średniowiecze	
155	Miluki	20	59	22-79	Ślad osadnictwa Osada ? Osada Ślad osadnictwa	Mezolit ? Wczesne średniowiecze Wczesne średniowiecze - średniowiecze Okres nowożytny	
156	Miluki	21	60	22-79	Obozowisko Obozowisko Osada Osada Osada	Późny paleolit ? Mezolit - epoka brązu Wczesne średniowiecze Średniowiecze - późne średniowiecze Okres nowożytny	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
157	Moldzie	1	6	23-77	Osada	Wczesne średniowiecze	
158	Moldzie	2	12	23-78	Osada	Okres nowożytny	
159	Moldzie	3	13	23-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
160	Moldzie	4	34	23-77	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny (XVI - XVII)	
161	Moldzie	5	35	23-77	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres nowożytny (XVII - XVIII w.)	

162	Moldzie	6	36	23-77	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
163	Moldzie	7	37	23-77	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
164	Moldzie	8	38	23-77	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
165	Mrozy Wielkie	1	17	23-79	Grodzisko ?	Wczesne średniowiecze ?	
166	Mrozy Wielkie	2	18	23-79	Osada ?	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
167	Mrozy Wielkie	3	19	23-79	Ślad osadnictwa Osada ?	Mezolit - epoka żelaza Okres nowożytny	
168	Mrozy Wielkie	4	20	23-79	Osada	Epoka kamienia	
169	Mrozy Wielkie	5	24	23-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późny paleolit - mezolit Średniowiecze Okres nowożytny	
170	Mrozy Wielkie	6	25	23-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze - okres nowożytny	
171	Mrozy Wielkie	7	27	23-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
172	Mrozy Wielkie	8	28	23-79	Ślad osadnictwa	Mezolit	
173	Mrozy Wielkie	9	29	23-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Średniowiecze Okres nowożytny	
174	Mrozy Wielkie	10	30	23-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
175	Mrozy Wielkie	11	31	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
176	Niekrasz	1	8	25-78	Obozowisko	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
177	Niekrasz	2	9	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
178	Niekrasz	3	10	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - neolit	
179	Niekrasz	4	11	25-78	Obozowisko	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
180	Nowa Wieś Etcka	2	1	24-79	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
181	Nowa Wieś Etcka	3	2	24-79	?	?	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
182	Nowa Wieś Etcka	4	3	24-79	Osada Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
183	Nowa Wieś Etcka	5	11	24-79	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia - epoka żelaza Późne średniowiecze	
184	Nowa Wieś Etcka	6	12	24-79	Ślad osadnictwa Osada Osada	Wczesne średniowiecze (faza późniejsza) Późne średniowiecze Okres nowożytny	
185	Nowa Wieś Etcka	7	13	24-79	Obozowisko Obozowisko - osada Ślad osadnictwa Osada Osada Osada	Mezolit Mezolit - epoka żelaza Wczesna epoka żelaza - okres wędrówek ludów Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
186	Nowa Wieś Etcka	8	14	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit Późne średniowiecze	
187	Nowa Wieś Etcka	9	15	24-79	Osada	Późne średniowiecze	
188	Nowa Wieś Etcka	10	17	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza Późne średniowiecze Okres nowożytny	
189	Nowa Wieś Etcka	11	2	24-78	Znalezisko luźne	Wczesne średniowiecze	
190	Nowa Wieś Etcka	12	14	24-78	Obozowisko Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Późne średniowiecze - okres nowożytny	
191	Nowa Wieś Etcka	13	15	24-78	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze	
192	Nowa Wieś Etcka	14	16	24-78	Obozowisko Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze - okres nowożytny Chronologia nieokreślona	

193	Nowa Wieś Elcka	15	17	24-78	Osada Osada Osada	Średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
194	Nowa Wieś Elcka	16	18	24-78	Strażnica ?	Wczesne średniowiecze ?	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
195	Oracze	1	7	22-79	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
196	Oracze	2	8	22-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Mezolit Średniowiecze Okres nowożytny	
197	Oracze	3	9	22-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
198	Oracze	4	11	22-79	Kurhan ?	Chronologia nieokreślona	
199	Oracze	5	12	22-79	Osada Osada Osada	Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze - średniowiecze Okres nowożytny	
200	Oracze	6	13	22-79	Kurhan ?	Chronologia nieokreślona	
201	Oracze	7	16	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka żelaza Późny okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów Okres nowożytny	
202	Oracze	8	17	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich ? Średniowiecze Okres nowożytny	
203	Oracze	9	55	22-79	Osada ?	Średniowiecze	
204	Oracze	10	56	22-79	Osada ? Ślad osadnictwa	Średniowiecze Okres nowożytny	
205	Oracze	12	29	22-78	Obozowisko Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich Chronologia nieokreślona	
206	Oracze	13	30	22-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
207	Piaski	1	5	21-78	Osada ?	Wczesne średniowiecze	
208	Piaski	2	6	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
209	Piaski	3	13	21-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
210	Piaski	4	14	21-78	Huta szkła	od XVI w.	
211	Piaski	5	15	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada ?	Mezolit - epoka żelaza Średniowiecze Okres nowożytny	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
212	Piaski	6	16	21-78	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
213	Piaski	7	17	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Mezolit - epoka żelaza	
214	Piaski	8	18	21-78	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza Średniowiecze Okres nowożytny	
215	Piaski	9	19	21-78	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
216	Piaski	10	20	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze Okres nowożytny	
217	Piaski	11	21	21-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
218	Piaski	12	22	21-78	Osada Ślad osadnictwa	Średniowiecze Okres nowożytny	
219	Piaski	13	23	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Średniowiecze Okres nowożytny	

220	Piaski	14	24	21-78	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wędrowek ludów - wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
221	Pistki	1	2	24-77	Znalezisko luźne	Epoka brązu	
222	Pistki	2	3	24-77	?	?	
223	Pistki	3	5	23-77	Cmentarzysko kurhanowe	Okres wpływów rzymskich	
224	Pistki	4	39	23-77	Osada Osada	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
225	Pistki	5	40	23-77	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Chronologia nieokreślona	
226	Pistki	6	5	24-78	Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - wczesna epoka żelaza Późne średniowiecze - okres nowożytny	
227	Pistki	6	5	24-77	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
228	Pistki	7	6	24-77	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
229	Płociczno	1	12	21-79	Cmentarzysko	Okres wpływów rzymskich	
230	Płociczno	2	13	21-79	Ślad osadnictwa	Późny paleolit	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
231	Płociczno	3	14	21-79	Osada - osiedle nawodne	Wczesna epoka żelaza ?	
232	Płociczno	4	15	21-79	Osada ?	IX - XIII w.	
233	Płociczno	5	16	21-79	Kurhan ?	Wczesna epoka żelaza	
234	Płociczno	6	41	21-79	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
235	Przykópka	1	21	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka brązu lub epoka żelaza	
236	Przykópka	2	29	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu Wczesne średniowiecze ? Okres nowożytny	
237	Przykópka	3	30	22-79	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
238	Przykópka	4	31	22-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
239	Przykópka	5	34	22-79	Osada Osada	Wczesne średniowiecze Średniowiecze	
240	Przykópka	6	33	23-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
241	Przykópka	7	35	23-79	Osada	Okres nowożytny	
242	Przykópka	8	36	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
243	Przykópka	9	37	23-79	Ślad osadnictwa	Późny paleolit - mezolit	
244	Przykópka	10	38	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
245	Przykópka	11	39	23-79	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza	
246	Przytuły	1	9	21-79	Osada	Późna epoka brązu	
247	Przytuły	2	10	21-79	Ślad osadnictwa ?	Młodsza epoka brązu	
248	Przytuły	3	11	21-79	Cmentarzysko kurhanowe	Wczesna epoka żelaza	
249	Przytuły	4	32	21-79	Osada Osada Osada	Okres wpływów rzymskich Późne średniowiecze Okres nowożytny	
250	Przytuły	5	33	21-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
251	Przytuły	6	34	21-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Średniowiecze Okres nowożytny	
252	Przytuły	7	35	21-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Pradzieje Późne średniowiecze	
253	Przytuły	8	36	21-79	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
254	Przytuły	9	37	21-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
255	Przytuły	10	38	21-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
256	Przytuły	11	39	21-79	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
257	Przytuły	12	40	21-79	Kurhan ?	Chronologia nieokreślona	

258	Regiel	1	20	24-79	Osada Osada ?	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
259	Regiel	2	21	24-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
260	Regiel	3	22	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze	
261	Regiel	4	26	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
262	Regiel	5	1	24-80	Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - neolit Okres nowożytny	
263	Regiel	6	2	24-80	Ślad osadnictwa	Mezolit - neolit	
264	Regiel	7	3	24-80	Obozowisko Osada Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
265	Regiel	8	4	24-80	Obozowisko Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - wczesna epoka żelaza Późne średniowiecze Okres nowożytny	
266	Regielnica	1	13	23-79	Kurhan	Chronologia nieokreślona	
267	Regielnica	2	15	23-80	Ślad osadnictwa	Neolit - wczesna epoka brązu	
268	Regielnica	3	23	23-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada ?	Chronologia nieokreślona Późne średniowiecze Okres nowożytny	
269	Rękusy	1	3	23-78	Znalezisko luźne	Neolit	
270	Rogale	3	13	23-77	Osada	Neolit	
271	Rogale	4	14	23-77	Ślad osadnictwa	Neolit	
272	Rogale	5	15	23-77	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
273	Rożyńsk	1	2	23-77	Osada	Neolit	
274	Rożyńsk	2	3	23-77	Znalezisko luźne	Neolit ?	
275	Rożyńsk	3	4	23-77	Obozowisko	Mezolit	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
276	Rożyńsk	4	24	23-77	Osada Osada Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	
277	Rożyńsk	5	25	23-77	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	
278	Rożyńsk	6	26	23-77	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
279	Rożyńsk	7	27	23-77	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
280	Rożyńsk	8	28	23-77	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
281	Rożyńsk	9	29	23-77	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Późne średniowiecze	
282	Rożyńsk	10	30	23-77	Obozowisko Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Pradzieje Późne średniowiecze - okres nowożytny (XVI - XVII)	
283	Rydzewo	1	30	21-79	Osada	Okres nowożytny	
284	Rydzewo	2	31	21-79	Strażnica ?	Średniowiecze ?	
285	Rydzewo	3	5	20-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
286	Rydzewo	4	6	20-79	Kurhan ?	Epoka żelaza	
287	Sajzy	1	1	20-78	Punkt osadniczy	Mezolit ?	
288	Sajzy	2	2	20-78	Punkt osadniczy	Okres nowożytny	
289	Sajzy	3	3	20-78	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	
290	Sajzy	4	4	20-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
291	Sajzy	5	5	20-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
292	Sajzy	6	6	20-78	Ślad osadnictwa	Późny paleolit ?	
293	Sajzy	7	7	20-78	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
294	Sajzy	8	7	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
295	Sajzy	9	8	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka brązu	

296	Sajzy	10	9	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
297	Sajzy	11	10	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - epoka żelaza Wczesna epoka żelaza ? Wczesne średn.. średniowiecze. ok. nowożytny	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
298	Sajzy	12	11	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada Huta szkła	Epoka kamienia Mezolit - epoka żelaza Późna faza wczesnego średniowiecza - średniowiecze Okres nowożytny od XVI w.	
299	Sajzy	13	12	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres nowożytny	
300	Sędki	1	4	22-80	Grodzisko ?	Wczesne średniowiecze	
301	Sędki	2	6	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Średniowiecze Okres nowożytny	
302	Sędki	3	13	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Mezolit ? Wczesne średniowiecze	
303	Sędki	4	22	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
304	Sędki	5	28	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Średniowiecze Okres nowożytny	
305	Sędki	6	29	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Średniowiecze Okres nowożytny	
306	Sędki	7	30	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
307	Sędki	8	31	22-80	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
308	Sędki	9	32	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
309	Sędki	10	33	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka brązu lub żelaza	
310	Sędki	11	34	22-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka brązu lub epoka żelaza Wczesne średniowiecze Średniowiecze	
311	Sędki	12	35	22-80	Ślad osadnictwa	Mezolit	
312	Sędki	13	36	22-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
313	Sędki	14	37	22-80	Ślad osadnictwa	Mezolit	
314	Sędki	15	39	22-80	Ślad osadnictwa	Mezolit	
315	Sędki	16	40	22-80	Kopiec	Chronologia nieokreślona	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
316	Sikory Ostrokolskie	1	9	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Późny paleolit - mezolit Mezolit Mezolit - epoka żelaza Późne średniowiecze Późne średniowiecze - okres nowożytny	
317	Sikory Ostrokolskie	2	10	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada	Neolit - epoka brązu Chronologia nieokreślona Wczesne średniowiecze? (faza późniejsza) Późne średniowiecze Okres nowożytny	
318	Sordachy	1	14	23-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
319	Sordachy	2	18	23-80	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka brązu	
320	Sordachy	3	39	23-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
321	Sordachy	4	40	23-80	Osada Osada	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
322	Sordachy	5	41	23-80	Ślad osadnictwa Osada	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
323	Sordachy	6	42	23-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres nowożytny	

324	Sordachy	7	43	23-80	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
325	Sordachy	8	44	23-80	Obozowisko - osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	
326	Straduny	1	1	21-79	Grodzisko ?	Wczesne średniowiecze	
327	Straduny	2	2	21-79	Ślad osadnictwa Osada Osada	Chronologia nieokreślona Późne średniowiecze Okres nowożytny	
328	Straduny	3	3	21-79	Znalezisko luźne	Epoka kamienia	
329	Straduny	4	3	22-79	Osada	Średniowiecze - okres nowożytny	
330	Straduny	5	4	22-79	Obozowisko ? Obozowisko Ślad osadnictwa Osada	Mezolit Epoka kamienia - epoka brązu Okres wpływów rzymskich Średniowiecze - okres nowożytny	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
331	Straduny	6	5	22-79	Obozowisko Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Średniowiecze - okres nowożytny	
332	Straduny	7	6	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - epoka brązu	
333	Straduny	8	14	22-79	Ślad osadnictwa	Średniowiecze - okres nowożytny	
334	Straduny	9	15	22-79	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
335	Straduny	10	21	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze	
336	Straduny	11	22	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
337	Straduny	12	23	22-79	Obozowisko Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada ? Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
338	Straduny	13	24	22-79	Ślad osadnictwa Osada Osada Cmentarzysko Osada Osada Osada	Późny paleolit ? Mezolit - epoka brązu Wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów Wczesne średniowiecze Średniowiecze Okres nowożytny	
339	Straduny	13	17	21-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada	Epoka kamienia Pradzieje Wczesna epoka żelaza Wczesne średniowiecze Średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
340	Straduny	14	25	21-78	Obozowisko Obozowisko Ślad osadnictwa Osada ?	Mezolit - wczesna epoka brązu Mezolit - epoka żelaza Wczesne średniowiecze ? Okres nowożytny	
341	Straduny	15	26	21-78	Osada ?	Średniowiecze	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
342	Straduny	16	27	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - epoka żelaza Okres wędrówek ludów - wczesne średniowiecze Średniowiecze	
343	Straduny	17	28	21-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka brązu	

344	Straduny	18	29	21-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Mezolit - epoka żelaza Średniowiecze	
345	Straduny	19	30	21-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
346	Straduny	20	39	21-78	Ślad osadnictwa	Mezolit	
347	Straduny	21	40	21-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - neolit	
348	Straduny	22	41	21-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
349	Straduny	23	42	21-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - epoka żelaza	
350	Straduny	24	4	21-79	Osada - osiedle nawodne	Wczesna epoka żelaza ?	
351	Straduny	25	5	21-79	Obozowisko Osada	Epoka kamienia Neolit - okres wpływów rzymskich	
352	Straduny	26	6	21-79	Osada	Wczesna epoka żelaza	
353	Straduny	27	7	21-79	Ślad osadnictwa	Chronologia nieokreślona	
354	Straduny	28	8	21-79	Ślad osadnictwa	Chronologia nieokreślona	
355	Straduny	29	18	21-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Pradzieje Okres nowożytny	
356	Straduny	30	19	21-79	Osada Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Neolit Epoka brązu Pradzieje Późne średniowiecze	
357	Straduny	31	20	21-79	Osada Osada	Średniowiecze Okres nowożytny	
358	Straduny	32	21	21-79	Ślad osadnictwa Osada Osada	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	
359	Straduny	33	22	21-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Chronologia nieokreślona	
360	Straduny	34	23	21-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Pradzieje Wczesne średniowiecze	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
361	Straduny	35	24	21-79	Osada Osada	Średniowiecze Późne średniowiecze - okres nowożytny	
362	Straduny	36	25	21-79	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	
363	Straduny	37	26	21-79	Ślad osadnictwa	Okres wędrówek ludów - wczesne średniowiecze	
364	Straduny	38	27	21-79	Osada Osada	Neolit Okres nowożytny	
365	Straduny	39	28	21-79	Ślad osadnictwa Osada	Okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	
366	Straduny	40	29	21-79	Obozowisko	Epoka kamienia	
367	Straduny	41	44	21-79	Relikty zamku krzyżackiego ?	Późne średniowiecze - okres nowożytny	
368	Suczki	1	19	24-78	Strażnica ? lub strzelnica ?	Chronologia nieokreślona	
369	Suczki	2	20	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
370	Suczki	3	21	24-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
371	Szarejki	1	8	24-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Późne średniowiecze Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
372	Szarejki	2	4	23-78	Osada produkcyjna	Wczesne średniowiecze	
373	Szarejki	3	19	23-78	Strażnica? (cmentarz z czasów I wojny światowej)	Wczesne średniowiecze ?	
374	Szarejki	4	20	23-78	Strażnica ?	Wczesne średniowiecze ?	
375	Szarejki	5	21	23-78	Obozowisko	Epoka kamienia	
376	Szarejki	6	22	23-78	Pracownia hutnicza	Okres nowożytny	
377	Szeligi	1	10	23-79	Grodzisko	Wczesne średniowiecze	
378	Szeligi	2	11	23-79	Grodzisko ?	?	
379	Szeligi	3	12	23-79	Ślad osadnictwa Osada	Mezolit - epoka żelaza Późne średniowiecze - okres nowożytny	
380	Szeligi	4	32	23-79	Osada	Późne średniowiecze - okres nowożytny	

381	Śniepie	1	12	25-78	Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza	
382	Śniepie	2	13	25-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich	
383	Talusy	1	2	23-78	Grodzisko	Wczesne średniowiecze ?	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
384	Talusy	2	9	24-78	Osada	Okres wpływów rzymskich	
385	Wiśniowo Etckie	1	5	24-80	Cmentarzysko kurhanowe ?	Chronologia nieokreślona	
386	Wityny	1	10	22-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
387	Woszczele	1	2	22-78	Obozowisko	Mezolit	
388	Woszczele	2	3	22-78	Kurhan ?	Chronologia nieokreślona	
389	Woszczele	3	16	22-78	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Późne średniowiecze Okres nowożytny	
390	Woszczele	4	17	22-78	Osada Osada Ślad osadnictwa	Neolit Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
391	Woszczele	5	18	22-78	Kurhan ?	Wczesna epoka żelaza	
392	Woszczele	6	19	22-78	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada Ślad osadnictwa	Neolit - okres wpływów rzymskich Pradziej Późne średniowiecze Okres nowożytny Chronologia nieokreślona	
393	Woszczele	7	20	22-78	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Okres nowożytny	
394	Woszczele	8	21	22-78	Obozowisko Osada	Epoka kamienia Okres nowożytny	
395	Woszczele	9	22	22-78	Obozowisko Osada	Epoka kamienia Okres nowożytny	
396	Woszczele	10	23	22-78	Obozowisko Ślad osadnictwa Osada Osada	Epoka kamienia Średniowiecze Późne średniowiecze - okres nowożytny Okres nowożytny	
397	Woszczele	11	24	22-78	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Późne średniowiecze	
398	Zdedy	1	4	24-77	Cmentarzysko	Okres wpływów rzymskich (I-II w. n. e.)	
399	Zdedy	2	7	24-77	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Mezolit - wczesna epoka żelaza Wczesna epoka żelaza - okres wpływów rzymskich Późne średniowiecze	
ID	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru
400	Zdedy	3	8	24-77	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów	
401	Zdedy	4	9	24-77	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów	
402	Zdedy	5	10	24-77	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów	
403	Zdedy	6	11	24-77	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka żelaza - okres wpływów rzymskich	
404	Zdedy	7	12	24-77	Obozowisko	Epoka kamienia	
405	Zdedy	8	13	24-77	Osada	Okres wpływów rzymskich - okres wędrówek ludów	
406	Zdunki	1	16	24-79	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze (faza późniejsza) Późne średniowiecze Okres nowożytny	
407	Zdunki	2	18	24-79	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada ? Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Mezolit - epoka kamienia Chronologia nieokreślona Późne średniowiecze Okres nowożytny	

408	Zdunki	3	19	24-79	Osada Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres nowożytny	
409	Zdunki	4	40	25-79	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	

5.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W XXI wieku, w dobie cyfryzacji i postępującej globalizacji, przy powszechnym dostępie do mediów w niektórych regionach dochodzi do zjawiska „zatarcia” cech indywidualnych danego regionu. Społeczność przejmuje zwyczaje „obce” zwykle bardziej popularne. Należy pamiętać, że technologia która może przyczynić się do uogólnienia regionalnej przestrzeni kulturowej znakomicie sprawdza się jako narzędzie ją promujące i utrwalające.

Wydarzenia II wojny światowej stały się przyczyną wymiany ludności. Obecnie brak jest zwartych grup dawnych mieszkańców, którzy by mogli przedłużyć dawną bogatą kulturę niematerialną. Na ich miejsce napłynęli mieszkańcy Kresów Wschodnich, przede wszystkim z terenów Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny. W wyniku Akcji Wisła, przede wszystkim północne części regionu, zasiedliła ludność ukraińska, która została zmuszona do opuszczenia Polski południowowschodniej. Osiedleńcy przenieśli na Warmię i Mazury swoje zwyczaje i tradycje, które kultywują w ramach działalności różnego typu stowarzyszeń nieformalnych oraz organizacji pozarządowych.

Ośrodki kulturalne na obszarze gminy Ełk skupiają się w jej największych miejscowościach tj. Nowej Wsi Ełckiej oraz Stradunach jak i centralnie położonym względem gminy mieście Ełk:

- ✓ Centrum Kultury Gminy Ełk z siedzibą w Stradunach,
- ✓ Biblioteka Publiczna Gminy Ełk, z siedzibą w Nowej Wsi Ełckiej,
- ✓ Biblioteka Publiczna Gminy Ełk Filia w Stradunach,
- ✓ Biblioteka Publiczna Gminy Ełk Filia w Woszczelach,
- ✓ Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, ul. Słowackiego 15B,
- ✓ Boisko Orlik przy Szkole Podstawowej im. Jana Brzechwy w Nowej Wsi Ełckiej.

5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na obszarze Gminy Ełk znajdują się obiekty zabytkowe o różnej randze. Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy będą przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków, ale także zabytki nie objęte ochroną prawną lecz uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków. Ze względu na przedstawianą wartość historyczną, artystyczną i turystyczną być może w przyszłości zostaną ujęte w rejestrze.

1. Bajtkowo

Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Różańcowej

(nr rejestru: A-2716 z 10.03.1989 r., A-3824 z 26.05.1995 r.)

Fot. 1. Bajtkowo. Kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej.

Kościół zbudowany w 1895 roku, orientowany, murowany z cegły i kamieni polnych, oszkarpowany dwuskokowymi szkarpami, z węższym, wyodrębnionym prezbiterium. Jest to budowla trójnawowa na planie prostokąta z wieżą od strony zachodniej. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. W prezbiterium znajduje się drewniany ołtarz soborowy oraz lektorium. W centralnym miejscu w prezbiterium ustawiona jest figura Matki Bożej Różańcowej. W świątyni występują dwa ołtarze boczne: jeden poświęcony Miłosierdziu Bożemu drugi św. Antoniemu z Padwy. Obok ołtarza Miłosierdzia Bożego znajduje się chrzcielnica. Drewniana ambona umieszczona jest w głównej nawie, przy kolumnie od północnej strony kościoła. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny.

2. Bajtkowo

Kwaterna wojenna z czasów I wojny światowej

(nr rejestru A-3689 z 05.05.1994 r.)

Fot. 2. Bajtkowo. Kwaterna wojenna z I wojny światowej.

Cmentarz znajduje się przy kościele, naprzeciwko głównego wejścia. Ogrodzenie stanowi kamienny mur oraz żywopłot. W części centralnej cmentarza pomnik poświęcony mieszkańcom parafii bajtkowskiej, poległym w okresie I wojny światowej. Na cmentarzu znajduje się jedenaście zbiorowych, okrawężnikowanych mogił (dziewięć niemieckich i dwie rosyjskie). Jest miejscem pochówku 37 żołnierzy armii niemieckiej, w tym 19 o znanej tożsamości oraz 23 nieznanymi żołnierzy armii rosyjskiej.

W 1994 r. został odnowiony przez Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V. przy współpracy z Urzędem Ochrony Zabytków w Suwałkach. Obecnie cmentarz utrzymany w bardzo dobrym stanie, w ciągu roku pielęgnowany.

3. Chrzanowo

Cmentarz ewangelicki

(nr rejestru A-3823 z 26.05.1995 r.)

Fot. 3. Chrzanowo. Cmentarz ewangelicki, dawny.

Cmentarz położony po północnej stronie drogi Wydminy – Ełk. Użytkowany również po 1945 roku. Odrestaurowany w latach 2001-2002, o czym informuje kamień dziękczynny. Otoczony kamiennym niskim murkiem z wejściem przez drewnianą bramę. Na słupach bramy polskie i niemieckie napisy informacyjne.

W centrum cmentarza współczesny, duży drewniany krzyż. Na cmentarzu zachowało się wiele różnorodnych nagrobków. Część z nich, to współcześnie ustawione kamienie polne z inskrypcjami informującymi o kwaterze rodzinnej lub poszczególnych osobach tam pochowanych. W ten sposób upamiętniono rodziny: *Koschorrek*, *Behrend*, *Segatz*, *Schneider*, *Heinrich*, a także *Gertrud Kraft* †1928, *Fredericke Ludwig* z domu *Schnella*, oraz *Charlotte* i *Otto Kurzik*. Cementowy krzyż upamiętnia rodzinę *Johanna Böhnke*.

4. Karbowski

Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej (nr rejestru A-3691 z 05.05.1994 r.)

Fot. 4. Karbowski. Cmentarz wojenny z I wojny światowej.

(nr rejestru A-3504 z 24.05.1993 r.)

Zbudowany w 1925 r., usytuowany w centralnej części wsi, nad rzeką Ełk. Fundamenty kamienne i betonowe, ściany z cegły na zaprawie wapiennej i cementowo-wapiennej. W części produkcyjnej założony na rzucie trzech jednoprzestrzennych prostokątów połączonych w całość w jednej linii. Do nich przylegają: część mieszkalna na planie nieregularnego czworoboku i gospodarczo-administracyjna na planie wydłużonego prostokąta.

Fot. 5. Nowa Wieś Ełcka. Młyn w zespole młyńskim.

Fot. 6. oracze. Budynek mieszkalny, karczma nr 6.

Cmentarz wojenny założony niegdyś na obszarze gminy ziemskiej *Karbowsken*, obecnie w polu, na północ od wsi Tracze. Leży na stromym pagórku, jego owalny kształt podkreśla niski kamienny murek. Odrestaurowany, zadbane, na słupach bramy wejściowej współczesne tablice w języku polskim i niemieckim zwięźle opisujące miejsce. Na cmentarzu pochowano w wielu zbiorowych mogiłach żołnierzy armii niemieckiej i armii rosyjskiej poległych w latach 1914-1915. Znajduje się tu również duży kamienny obelisk z napisem: *Besitz stirbi, Sippen sterben, Du selbst stirb wie sie. Eines nur ist, Das ewigt bleibs: Der Toten Tatenruhm.*

5. Nowa Wieś Ełcka

Młyn wodny w zespole młyńskim

6. Oracze

Budynek mieszkalny nr 11, obecnie karczma

(nr rejestru A-590 z 24.11.1966 r.)

Pochodzi z końca XIX w., położony jest przy drodze wiodącej do Olecka, po jej lewej stronie. Budynek usytuowany na lekkim wzniesieniu, drewniany, o konstrukcji zrębowej. Węgły łączone na rybi ogon, zrąb nieszalowany, ściany zewnętrzne zbudowane z bali. Dom stoi na podmurówce z łupanego kamienia polnego spojonego zaprawą cementową. Dach dwuspadowy, więźba dachowa krokwiowo-jętkowa.

7. Ruska Wieś

Zespół dworsko-folwarczny

(park nr rejestru A-2590 z 12.12.1993 r.)

Fot. 7. Ruska Wieś. Dwór w zespole dworsko-folwarcznym.

Folwark powstał prawdopodobnie na początku XIX w. Był on nastawiony na uprawę zbóż i hodowlę bydła, istniał tu także przemysł rolno-spożywczy (gorzelnictwo). Po II wojnie światowej folwark przejęły władze polskie, po czym utworzono gospodarstwo nastawione na hodowlę bydła zarodowego.

Folwark usytuowany jest przy drodze Ełk-Orzysz. Podstawowymi elementami funkcjonalnymi zespołu są: część rezydencjonalna, część gospodarcza i kolonia mieszkalna. Część rezydencjonalna orientowana jest pñ. - pñd. o kompozycji zwartej. Pierwotnie składała się z pałacu usytuowanego na pñd. - zach. oraz parku na pñ.

Cześć gospodarcza składa się z dwóch części: starszej (przedwojennej) - podwórze gospodarcze i nowszej (powstałej po 1945 r.) - kompleks budynków inwentarskich i zaplecza technicznego. Podwórze gospodarcze o kompozycji geometrycznej zbliżone jest kształtem do prostokąta, orientowane na osi pñ. - pñd. Kolonia mieszkaniowa posiada kompozycję rozproszoną, orientowaną wsch. - zach. i pñ. - pñd., usytuowana pierwotnie w pñ. - zach. części zespołu po obu stronach drogi Ełk - Orzysz oraz przy drodze do wsi Mostołty. Zespół datowany jest na XIX, XX w.

Fot. 8. Ruska Wieś. Obora w zespole dworsko - folwarcznym.

Fot. 9. Ruska Wieś. trojak w zespole dworsko-folwarcznym.

8. Straduny

Kościół parafialny pw. MB Królowej Korony Polskiej
(nr rejestru A-594 z 30.11.1966 r.)

Fot. 10. Straduny. Kościół pw. MB Królowej koronv polskiej.

W 1487 r. utworzono we wsi kościół filialny podległy parafii w Starych Juchach. Po sekularyzacji Prus kościół przejęli Ewangelicy. W czasie wielkiego pożaru Stradun w 1736 r. spłonął również kościół. Budowlę odbudowano w 1738 r. Po 1945 r. kościół przejęli Katolicy. Parafię erygowano kanonicznie 15 maja 1971 r. Parafia należy do zgromadzenia kanoników Regularnych Laterańskich.

Kościół położony jest w centrum wsi, po wsch. stronie drogi wiodącej z Ełku do Olecka. Otoczony jest kamiennym murem. Budowla wzniesiona z kamienia polnego, łamanego na zaprawie wapiennej. Na planie wydłużonego prostokąta, jednoprzestrzenny. Z boków od pñ. i pñd. dwie dobudówki mieszczące kaplice i zakrytą. Kościół kryty wysokim, trójspadowym dachem.

Fot. 11. Straduny. Młyn wodny.

9. Straduny

Młyn, obecnie elektrownia wodna

(nr rejestru A-4477 z 26.09.2007 r.)

Młyn zlokalizowany na płd. - zach. skraju wsi, zbudowany prawdopodobnie w 1932 r. Zlokalizowany jest nad sztucznym spiętrzeniem rzeki Ełk. Posadowiony jest na podmurówce z kamieni polnych łączonych zaprawą cementowo-wapienną. Ściany wykonane z cegły pełnej, palonej, łączonej w wątku krzyżowym. Powierzchnia obiektu wynosi 1433 m².

10. Straduny

Zespół dworsko-folwarczny

(nr rejestru A-3885 z 24.04.1996 r.)

Folwark powstał w XVIII w. Przez cały okres istnienia (do 1945 r.) majątek stanowił własność państwa, Gospodarstwo ukierunkowane było na hodowlę bydła, istniał tu także przemysł rolno-spożywczy (gorzelnictwo, młynarstwo). Po II wojnie światowej folwark przejęły władze polskie tworząc z niego PGR. W okresie międzywojennym (lata 20-te i 30-te) folwark był gruntownie zmodernizowany i przebudowany.

Folwark usytuowany na płd. skraju wsi . położony na płaskim terenie. Jego płn. - wsch. kraniec, orientowany wsch. - zach., zajmuje część rezydencjonalną, partię centralną, orientowaną płn. - zach., płd. - wsch., część gospodarczą., natomiast skraj płn. - zach. , orientowany wsch. - zach. zajmuje kolonia mieszkaniowa.

Część rezydencjonalną tworzą budynki dworu i służbówki (obecnie budynek mieszkalny). Część gospodarczą składała się pierwotnie z obiektów stojących wokół prostokątnego podwórza i kilku budynków rozproszonych w różnych częściach folwarku. Kolonia mieszkaniowa usytuowana jest wzdłuż bocznej drogi, złożona jest z domów mieszkalnych z drobnymi budynkami gospodarczymi.

11. Talusy

Fot. 13. Straduny. Dwór (dom młynarza).

Fot. 12. Straduny. Gorzelnia w zespole dworsko-folwarczonym.

Fot. 14. Talusy. Cmentarz wojenny.

Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej

(nr rejestru A-3182 z 02.08.1991 r.)

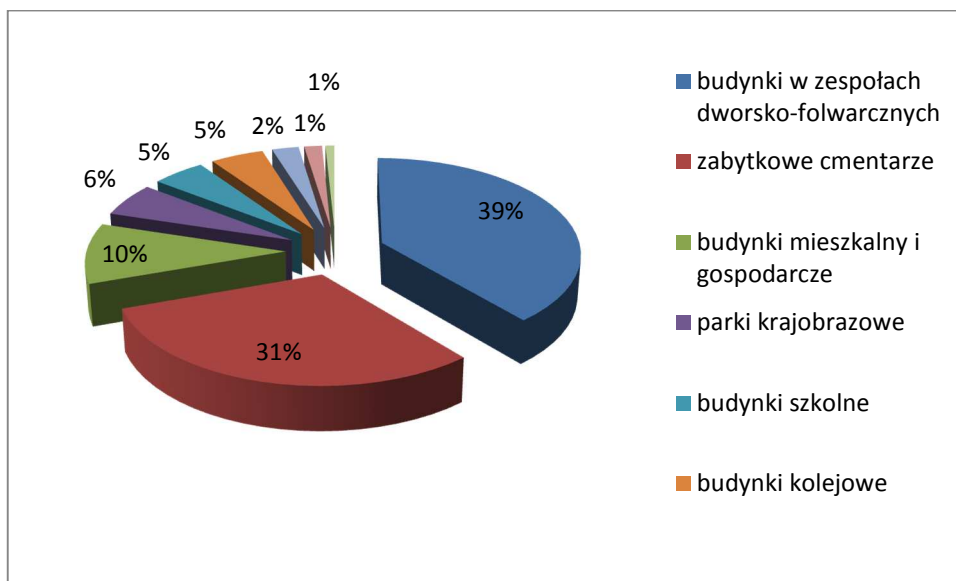
Cmentarz położony na terenie zwanym Górą Strażników. Na cmentarzu pochowano 79 niemieckich i 278 rosyjskich żołnierzy, którzy polegli w czasie walk o Ełk 14 lutego 1915 roku. Cmentarz podzielony jest na część rosyjską i niemiecką. W części niemieckiej oddzielne kwatery mają oficerowie oraz kapitan Behrendt.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Ełk

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i waloryzacji zabytków nieruchomości wykonanej podczas sporządzania gminnej ewidencji zabytków, stwierdza się, iż na terenie gminy Ełk przeważają budynki w zespołach dworsko-folwarcznych oraz zabytkowe cmentarze, w tym cmentarze ewangelickie z połowy XIX w. oraz cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej. Znacznie mniejszą ilość reprezentują zabytki budownictwa murowanego mieszkalnego i gospodarczego, zabytki techniki czy zabytki sakralne.

W gminnej ewidencji zabytków ujęte zostały obiekty budowlane o niezatartych cechach zabytkowych. Do najczęstszych działań uszkadzających w przeszłości obiekty zabytkowe należały niefachowo prowadzone modernizacje i remonty, rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż charakterystyczne budownictwo stanowi o odrębności kulturowej tego terenu. Obiekty sakralne zachowane są w dobrym stanie, na bieżąco remontowane, zaś wszelkie działania przy zabytkach są uzgadniane i akceptowane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykres 1. Gmina Ełk. Proporcje poszczególnych kategorii funkcjonalnych obiektów występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Ełk.

W przypadku zabytkowych cmentarzy stan ich zachowania jest różny (szczegółowe zestawienie cmentarzy prezentuje Tabela 1). Cmentarze ewangelickie w znacznym stopniu są zdewastowane, pozbawione substancji nagrobkowej z daleko posuniętym procesem rozkładu i destrukcji pierwotnego założenia. Tak jest w przypadku 54 cmentarzy na terenie gminy, które są w bardzo złym stanie. Jedynie cmentarzami w Chrzanowie, Malczewie, Nowej Wsi Ełckiej oraz w Szeligach można zaliczyć do dobrze zachowanych i zadbanych. Znacznie lepiej prezentują się cmentarze wojenne z pierwszej wojny światowej, które są odrestaurowane i pielęgnowane na bieżąco (Bajtkowo, Bartosze, Karbowski, Mrozy Wielkie, Nowa Wieś Ełcka, Siedliska, Szarek, Talusy). Jedynie mogiła wojenna z czasów I wojny światowej w Nowej Wsi Ełckiej położona niedaleko torów kolejowych jest w złym stanie.

6.2 Analiza SWOT

Analiza SWOT jest metodą pozyskiwania oraz porządkowania danych służących lepszemu poznaniu badanej jednostki. Jej wyniki są wykorzystywane do określania celów i zadań dla danej miejscowości. Nazwa SWOT pochodzi od pierwszych liter angielskich słów wyznaczających badane zagadnienie i oznaczających:

- Strengths (mocne strony),
- Weaknesses (słabe strony),
- Opportunities (szanse),
- Threats (zagrożenia).

Czynniki analizowane w analizie SWOT dzielimy na: wewnętrzne - pozytywne i negatywne oraz zewnętrzne - pozytywne i negatywne.

Do czynników wewnętrznych pozytywnych (silne strony) zaliczymy te zasoby lub zjawiska, które służą rozwojowi miejscowości i na które wpływ ma bezpośrednio gmina poprzez swoje instytucje gminne, władze samorządowe, jak i mieszkańców. Do czynników wewnętrznych negatywnych (słabe strony) zaliczymy braki lub zjawiska, które w różnym stopniu utrudniają i ograniczają możliwość rozwoju miejscowości. Na ich występowanie również bezpośredni wpływ ma gmina.

Czynniki zewnętrzne pozytywne (szanse) to zjawiska i tendencje występujące w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane staną się impulsem do rozwoju oraz osłabią zagrożenia. Czynniki zewnętrzne negatywne (zagrożenia) – to wszystkie czynniki zewnętrzne, które postrzegamy jako bariery rozwoju jednostki, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. O ile możliwość kreowania mocnych stron i niwelowania jest w zasięgu naszych możliwości – możemy podejmować określone decyzje, o tyle zarówno na szanse jak i zagrożenia nie mamy wpływu występują one w otoczeniu i na ich występowanie mają wpływ inne podmioty. Możemy je jednak wykorzystywać i dostosowywać się.

Tabela 5 Analiza SWOT gminy Elk.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjna lokalizacja terenu gminy • wysokie walory historyczne, artystyczne i kulturowe, • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach strategicznych opracowanych na poziomie gminy (Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy), • duża ilość zespołów dworsko-folwarcznych, • duża ilość zabytkowych cmentarzy ewangelickich oraz pochodzących z czasów I wojny światowej, • duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu • wysokie walory i atrakcyjność środowiska kulturowego dla gospodarki, mieszkańców i turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> • średni lub zły stan zachowania części obiektów zabytkowych; • niedostateczny stan zabezpieczeń antywłamaniowy i przeciwpożarowy obiektów zabytkowych, • brak oznakowania miejsc atrakcyjnych kulturowo i turystycznie, • brak oznakowania obiektów zabytkowych i miejsc historycznych, • brak oznakowania zabytkowych cmentarzy, • trudna sytuacja budżetu państwa, czego efektem są niedostateczne, w stosunku do istniejących potrzeb, środki finansowe przeznaczone na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, pomoc socjalną, edukację, kulturę i sztukę, bezpieczeństwo publiczne, a także zmniejszające się rozmiary przekazywanych do budżetów jednostek samorządu terytorialnego - dotacji i subwencji, • niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, • trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych, • brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł (państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.); • obiekty o znaczeniu zabytkowym, historycznym czy przyrodniczym powinny zyskać opisy prezentowane na tablicach, • wykreowanie atrakcyjnych ofert turystycznych dla osób przybywających do gminy, 	<ul style="list-style-type: none"> • rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych, • wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, • skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją, • niedostatek środków publicznych na rewitalizację,

<ul style="list-style-type: none"> • wyznaczenie szlaków turystycznych, • wydawanie publikacji w formie broszur, ulotek, folderów, stron internetowych, filmów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy, • organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym, • rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, montaż tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków). 	<ul style="list-style-type: none"> • mała świadomość społeczna odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy, • brak potencjalnych inwestorów.
--	--

7. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Ełk służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zostały opracowane cztery priorytety (poniższe tabele). Wyznaczone priorytety są zgodne z założeniami programowymi, które określone były w Programie opracowanym na lata 2012 - 2015, w celu zapewnienia ciągłości działań w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania Programu oraz efektywność wcielenia ich w życie.

Poniżej zamieszczono zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Ełk:

- **Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego Gminy,**
- **Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego,**
- **Priorytet III: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym,**
- **Priorytet IV: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego.**

PRIORYTET I: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO, JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY	
Kierunki działań:	Zadania:
I.1 Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, • Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie gminy Ełk (szczególnie tych w złym i bardzo złym stanie - Tabela 1), poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące, ✓ usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów, ✓ renowację zabytkowych nagrobków, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ✓ upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. • Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy, • Planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków, • Włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Gminy Ełk • Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • Kontrola stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych, • Aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych.
I.2 Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie przez Urząd Gminy bieżących działań mających na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością gminy, • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, • Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków, • Wypracowanie metod pozwalających na kontrolę nad umieszczaniem na obiektach zabytkowych nie wpisanych do rejestru tablic, szyldów, reklam i dostosowanie ich do kompozycji architektonicznej i charakteru budynku.
I.3 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	<ul style="list-style-type: none"> • Włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy, • Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi, • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego (przede wszystkim w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • Uaktualnienie stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, • Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych poszczególnych obiektów, zespołów bądź układów.

PRIORYTET II: PROMOCJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
II.1 Promocja i popularyzacja zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Publikowanie materiałów reklamowych i turystycznych opisujących istniejące zabytki na terenie gminy, • Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, • Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, • Popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach,

II. 2 Promocja i popularyzacja spuścizny historycznej i krajobrazu kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • Dopracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego, • Udział pracowników Urząd Gminy w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, jako merytoryczne wsparcie samorządów w skutecznym zarządzaniu dziedzictwem kulturowym, przez co jego efektywną ochroną i wykorzystaniem w rozwoju społecznym i gospodarczym (współpraca z Wojewódzkim Urzędem Marszałkowskim, Narodowym Instytutem Dziedzictwa w Warszawie - „Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”). • Przygotowanie właścicieli obiektów zabytkowych do absorpcji środków z Funduszy Europejskich, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. • Organizowanie i dalsze dofinansowanie lokalnych inicjatyw związanych z propagowaniem tradycji, tożsamości, historii (współpraca ze stowarzyszeniami, szkołami, osobami fizycznymi) – jarmarki, spotkania, konkursy, wystawy, • Wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa oraz historii regionu do szkół, • Opracowanie a także wspieranie publikacji (broszura, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury, • Opracowanie ujednoliconych tablic informacyjnych zawierających dane o historii wsi i obiektach zabytkowych na jej obszarze (np. przy wjazdach do miejscowości) oraz tablic z krótkim opisem przy obiektach zabytkowych, • Popularyzacja zabytków i zasobu kulturowego w środkach masowego przekazu (radio, telewizja, prasa).
II.3 Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktualizacja i rozszerzenie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej Urzędu Gminy, • Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów, • Wygenerowanie mapy z zabytkami (na podstawie GEZ) oraz z elementami dziedzictwa do celów edukacyjnych i promocyjnych,
PRIORYTET III: EDUKACJA I SZERZENIE WIEDZY O REGIONALNYM DZIEDZICTWIE KULTUROWYM	
Kierunki działań:	Zadania:
III.1 Szerzenie wiedzy - działania informacyjne.	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnianie zainteresowanym posiadanych informacji i dokumentacji historycznej bądź danych bibliograficznych, • Wypracowanie możliwości, publikacji krótkich artykułów o tematyce dziedzictwa kulturowego regionu na łamach popularnej regionalnej prasy codziennej.
III.2 Szerzenie wiedzy - działania promocyjne.	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów (np. z historii regionu) i wystaw (w szczególności fotograficznych i malarskich), • Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, • Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie rozpowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym projektów maturalnych i prac magisterskich i dyplomowych).
III. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • Informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego gminy oraz upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego, • Współpraca przy organizacji wycieczek po najciekawszych i najważniejszych miejscowościach w Gminie, • Współpraca przy organizacji szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET IV: ROZSZERZENIE ZASOBU I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działania:	Zadania:
IV.1 Monitoring zasobów, systematyczna aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków. Tyczy się to wszystkich zabytkowych cmentarzy na terenie gminy Ełk. • Sporządzenie programu opieki nad zabytkowymi cmentarzami wiejskimi , • Systematyczna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, • Rozpoznawanie i wprowadzenie do ewidencji zmian powstałych w wyniku rozbiórek, • Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów wyłonionych w oparciu o debatę władz gminy z WUOZ, • Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy Ełk, • Ochrona osi i panoram widokowych wsi o wartościach kulturowych celem ochrony przed kolidującymi inwestycjami, • Ochrona historycznych układów ruralistycznych z nawarstwieniami archeologicznymi, poprzez zachowanie historycznych parcelacji, układu dróg, form architektonicznych, • Realizacja kierunków i zasad polityki przestrzennej wskazanej w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ełk dotyczących dziedzictwa kulturowego i zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej, • Zachowanie form krajobrazowych stanowisk archeologicznych (np. grodzisk, kurhanów) z zakazem zabudowy, • Ochrona dziedzictwa archeologicznego na obszarach objętych strefami ochrony i obserwacji archeologicznej oraz w obrębie stanowisk archeologicznych i ich sąsiedztwie bezwzględny wymóg przeprowadzania badań i nadzoru archeologicznego.
IV.2 Gromadzenie informacji i materiałów o przeszłości gminy.	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie ogólnodostępnego kanału zbierania informacji o zabytkach znajdujących się w rękach prywatnych , • Gromadzenie materiałów archiwalnych (tj.: starych zdjęć, map itp.) ilustrujących dawny obraz przestrzeni gminy.
IV.3 Rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> • Finansowanie wykonania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych dla obiektów zagrożonych, • Prowadzenie, wspieranie i w miarę możliwości finansowanie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (m.in.: badania archeologiczne, historyczne i archiwalne).

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem powołującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań podjętych przez struktury gminy oraz (pośrednio) poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi. W kwestiach edukacyjnych i promocyjnych kluczową rolę będą odgrywać także mieszkańcy bezpośrednio nie związani z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury jakimi są zabytki mają potencjalnie dużą wartość marketingową.

Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne, finansowe i społeczne.

- Instrumenty finansowe:
 - ✓ Dotacje,
 - ✓ Subwencje,
 - ✓ Dofinansowania,
 - ✓ Nagrody,
 - ✓ Zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych,
 - ✓ Korzystanie z funduszy Unii Europejskiej.
- Instrumenty prawne:
 - ✓ Programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - ✓ Dokumenty wydawane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
 - ✓ Uchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni,
 - ✓ Uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych,
 - ✓ Wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.
- Instrumenty społeczne:
 - ✓ Edukacja kulturowa,
 - ✓ Informacja,
 - ✓ Współpraca,
 - ✓ Współdziałanie z organizacjami społecznymi,
 - ✓ Działania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- Koordinacja:
 - ✓ Strategie rozwoju gminy,
 - ✓ Plany rozwoju lokalnego,
 - ✓ Programy prac konserwatorskich,
 - ✓ Programy ochrony środowiska,
 - ✓ Studia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju,
 - ✓ Plany rewitalizacji,
 - ✓ Współpraca z ośrodkami naukowymi.
- Instrumenty kontrolne:
 - ✓ Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
 - ✓ Monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminna ewidencja zabytków gminy Ełk przygotowana została na podstawie art. 22 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami. Obiekty kwalifikowane są do włączenia do tworzonej ewidencji na podstawie wartości estetycznych i stanu zachowania elementów zabytkowych. Wykonana została dokumentacja fotograficzna wszystkich wartościowych pod względem wartości historycznej obiektów.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Ełk po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku. Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Ełk - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy, lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych.
- Z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko - Mazurskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.
- Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowłach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego. Dotyczy on wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.
- W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewitalizacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią (np. zespołów pałacowo-folwarcznych z parkami). Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi (ogród dendrologiczny). Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.
- Z dotacji unijnych

Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

Spis map

Mapa 1. Gmina Ełk (podkład mapowy *elk-ug.bip.eur.pl*).

Spis tabel

Tabela 2. Cmentarze występujące na terenie gminy Ełk.

Tabela 2. Zabytki nieruchome gminy Ełk wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 3. Zabytki znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Ełk.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie gminy Ełk.

Tabela 5. Analiza SWOT gminy Ełk.

Spis fotografii

Fot. 1. Bajtkowo. Kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej.

Fot. 2. Bajtkowo. Kwatera wojenna z I wojny światowej.

Fot. 3. Chrzanowo. Cmentarz ewangelicki, dawny.

Fot. 4. Karbowski. Cmentarz wojenny z I wojny światowej.

Fot. 5. Nowa Wieś Ełcka. Młyn w zespole młyńskim.

Fot. 6. oracze. Budynek mieszkalny, karczma nr 6.

Fot. 7. Ruska Wieś. Dwór w zespole dworsko-folwarcznym.

Fot. 8. Ruska Wieś. Obora w zespole dworsko - folwarcznym.

Fot. 9. Ruska Wieś. trojak w zespole dworsko-folwarcznym.

Fot. 10. Straduny. Kościół pw. MB Królowej korony polskiej.

Fot. 11. Straduny. Młyn wodny.

Fot. 12. Straduny. Gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym.

Fot. 13. Straduny. Dwór (dom młynarza).

Fot. 14. Talusy. Cmentarz wojenny.

Spis wykresów

Wykres 1. Gmina Ełk. Proporcje poszczególnych kategorii funkcjonalnych obiektów występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Ełk.

Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.);
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. z 1997r. nr 78 poz. 483, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2016 poz. 778, ze zm.)
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2016, poz. 290 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2016 poz. 672 ze zm.);
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2015 r. poz. 1651 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2015 poz. 1774 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2012 poz. 406 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2016 poz. 239 ze zm.);
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 987 ze zm.);
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2015 poz. 1446, ze zm.);
14. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2015, poz. 2058 ze zm.);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz

- krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j., Dz. U. z 2014 r. poz. 399);
 17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie Delegatury WKZ w Ełku (karty cmentarzy, białe karty, karty stanowisk archeologicznych);
 18. Materiały udostępnione w Urzędzie Gminy Ełk;
 19. Program opieki nad Zabytkami dla Gminy Ełk na lata 2014-2017,
 20. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2016-2019;
 21. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Ełk na lata 2014-2020;
 22. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ełk;
 23. Program Rewitalizacji Gminy Ełk na lata 2014-2020;
 24. Anna Długozima, Izabela Dymitryszyn, Edyta Winiarska-Lisiecka, Potencjał turystyczny śródlęśnych cmentarzy ewangelickich w nadleśnictwach Maskulińskie i Pisz;
 25. Jan Chłosta, Działalność Społecznego Komitetu Ratowania Dawnych Cmentarzy na Warmii i Mazurach, Komunikaty Warmińsko-Mazurskie 4 (274), 2011, s. 715-734;
 26. Anna Majewska, Ukryte nekropolie - odczytywanie przestrzeni cmentarzy ewangelickich gminy Ełk, [w:] Z dziejów protestantyzmu i dobroczynności na Ziemiach Polskich w XIX i XX wieku. W 150 rocznicę Matki Ewy, Bytom - Miechowice 2017, s. 24-43;
 27. Anna Długozima, Izabela Dymitryszyn, Edyta Winiarska-Lisiecka, Inwentaryzacja, analiza i waloryzacja nieużytkowanych cmentarzy w Nadleśnictwie Pisz. Wytyczne do rewaloryzacji i ochrony cmentarzy;
 28. www.elk.e-mapa.net/
 29. www.nid.pl/;
 30. www.zabytek.pl/;
 31. www.kopice.org/;
 32. www.nimoz.pl/;
 33. www.isap.sejm.gov.pl/;
 34. www.edzienniki.olsztyn.uw.gov.pl/